

Peregrinatio Hungarorum 1.

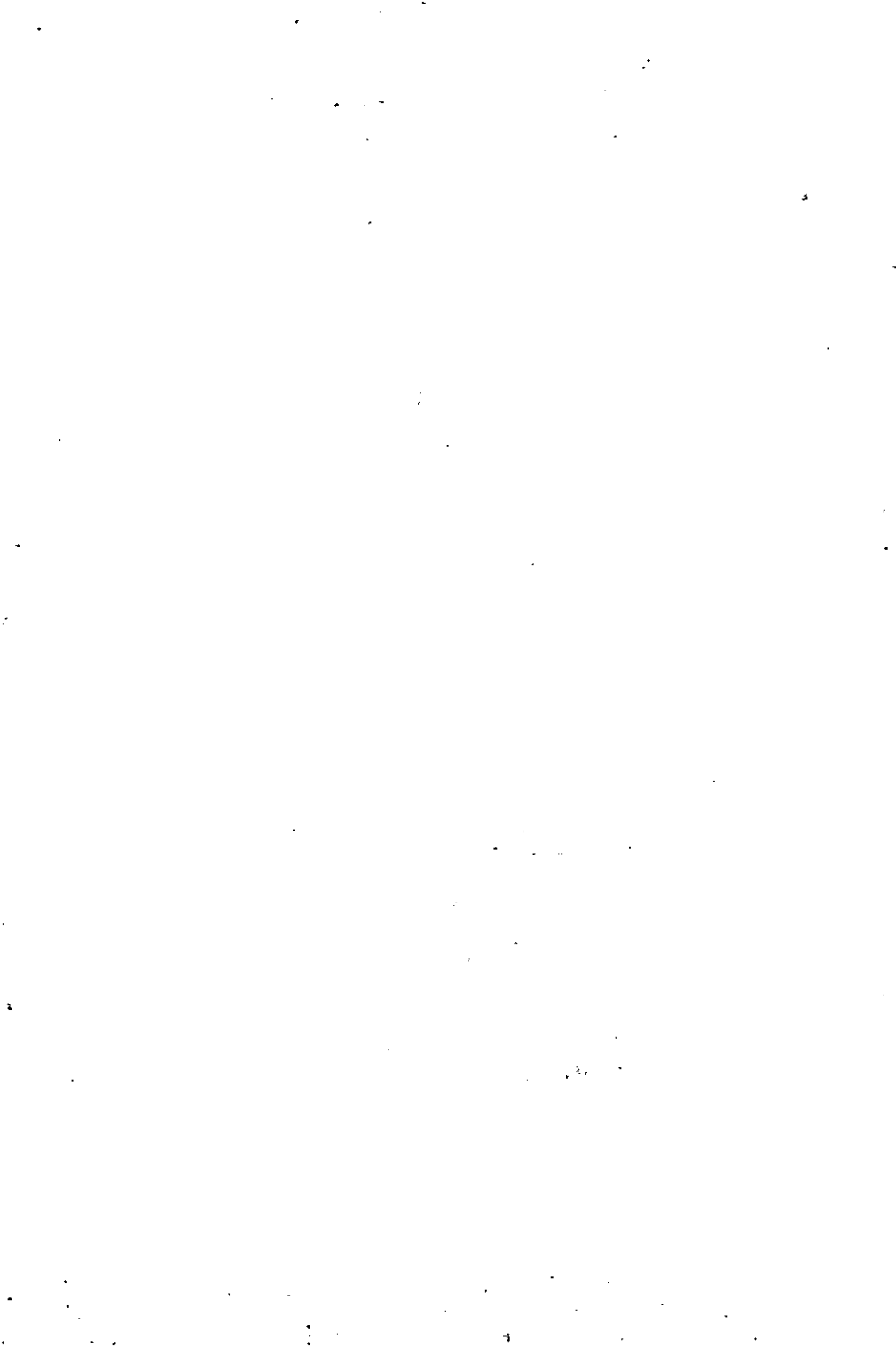
**Széchenyi Zsigmond itáliai körútja
1699–1700**

Szeged

1988

**Széchenyi Zsigmond itáliai körútja
1699–1700**

PEREGRINATIO HUNGARORUM

1.

Szerkeszti
Herner János

Kiadja a József Attila Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kara

Széchenyi Zsigmond itáliai körútja 1699–1700

A dokumentumokat kísérő tanulmánnyal közreadja

ÖTVÖS PÉTER

Szeged

1988

Lektorálta
Keserű Bálint

Technikai munkatárs
Machán Eszter

MEGJELENT A KULTURÁLIS ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKEINK
FELTÁRÁSA, NYILVÁNTARTÁSA ÉS KIADÁSA KUTATÁSI FŐIRÁNY
KERETÉBEN

Tartalom

Sorozatunk elé	7
„in externas provincias per me expedito”	9
Instrukciók és levelek	21
Széchenyi György instrukciói	23
1. a praefectushoz Henricus Ludovicus Coenenhez 1699. október 12.	23
2. a magyar kísérdhöz Toronyi Lászlóhoz 1699. október 15	30
3. fiához Széchenyi Zsigmondhoz 1699. október 15	37
4. a tanulótarshoz Miskei Jánoshoz 1699. október 15	41
Levelek	
5. Széchenyi Zsigmond levele Ebergényi Lászlónak Firenzéből 1699. december 22-én	42
6. A praefectus H.L. Coenen levele Széchenyi György grófnak Firenzéből 1700. február 16-án.	44
7. Toronyi László levele Széchenyi György grófnak Firenzéből 1700. február 16-án	46
8. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából Széplakra 1700. április 4-én	48
9. Toronyi László levele Ebergényi Lászlóhoz Rómából 1700. április 17-én	50
10. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából 1700. június 12-én	52
Személy- és helynévmutató	55
Kavalierstour des Grafen Zsigmond Széchenyi in Italien (1699–1700) (Zusammenfassung)	58

Európa és Magyarország. Évszázadok óta húzódo egyoldalú küzdelem, hogy „hozzá tartozunk”, keleti csücske, végvára vagyunk-e. Felzárkózunk. Mióta is? Regiomontanus idején még Budánál indult a csillagászati kezdőkör, s nyilván nem csupán a világhíres csillagász hízelkedéséből.

Emberek indulnak hazájukból tanulni, világot látni, titkos diplomáciai szövetségeket kötni. A lényeg az, hogy látnak: egy másik világot. S gyakran összemérik magukat és a saját környezetüket a látottakkal. Előfordul, hogy nem érzékelnek túl nagy különbséget a két világ között. Közismerten gyakrabban azonban a döb-bent rácsodálkozás és a rácsodálkozás híresen jó ihlet-adó. Ez az ihlet pedig önálló irodalmi értékű művek mellett számtalanszor nem kevésbé izgalmas alkalmi opusokat is létre segített. A mai életünknek tükröt tartó dokumentumirodalom, vagy akár az amatőrfilm népszerűségével, forrásértékével joggal vetekszik a távoli és közelmúlt magyar peregrinusainak egy-egy, teljesen gyakorlati célt szolgáló levele, feljegyzése.

*

A most induló füzet sorozat tervezése során nem „vadásztuk” a mű-egészt, a megszerkesztett és teljes útleírásokat, naplókat stb., de még csak az érdekességükkel kiemelkedő dokumentumokat sem. Örülhetünk persze, ha ilyen is kerül a szerkesztők és az olvasók kezébe. Célunk szegény diákok, jómódú főurak, a teljes bizonytalanságot vállaló politikai emigránsok, kereskedők, kalandorok európai és talán azon túli utazásai mindenfajta emlékének felkutatása és közreadása. Figyelmünket kiterjesztjük olyan – eddig alig ismert – forrástípusokra is, mint például az utazási albumok, instrukciók, disputációk, sőt útlevelek, gazdasági feljegyzések és elszámolások, vagy akár rendőrségi besúgók jelentései ...

Mind a peregrináció fogalmát, mind az utazási emlékek „műfaját” igen szélesen kívánjuk tehát értelmezni. Ugyanígy időbeli korlátokat sem szándékozunk megállapítani: sorozatunk első darabjainak többsége a korai újkorból, tehát kb. a XVI–XVIII. századból származik, de régebbi és főleg újabb időszakokat tárgyaló füzeteket is tervezünk. Szinte csak terjedelmi korlátokat szabunk magunk elé: homogén füzeteket szeretnénk közrebocsátani, ebben a néhány ívnyi terjedelemben viszont nem csak dokumentumokat, hanem névsorokat, bibliográfiákat és esetenként előadásokat, kisebb tanulmányokat is.

Nem véletlen, hogy Szegeden indul ez a sorozat: a József Attila Tudományegyetemen évek óta dolgoznak egyetemi oktatók, könyvtárosok, sőt diák-munkaközösségek egyfajta értelmiségi kataszter kialakításán és a korai új- és legújabb kori peregrináció történetének feltérképezésén. Remélhetőleg e vállalkozások bizonyos részeredményei és melléktermékei is helyet találnak e sorozatban.

Ezzel a rövid bevezetővel nem csak terveinket szeretnénk volna ismertetni jövőendő olvasóinkkal, de leendő szerzők és ötletadó pártfogók figyelmét is fel szeretnénk hívni a közreműködés lehetőségére.

1988. május

„in externas provincias per me expedito”

1.

Valószínűleg máig igaza van a Széchenyi-család igen kitartó monográfusának, Bártfai Szabó Lászlónak, hogy régi családaink közül fróink és történetíróink a Széchenyiekkel foglalkoztak ugyan a legtöbbet, ám természetesen főként *Istvánnal*, „kiszakítva őt családjából, elmellőzve övéihez való viszonyának ismertetését”.¹ A számos földolgozás, értékelés és szövegkiadás valóban leginkább Széchenyi István pályáját és emlékét érinti, családjának főlemelőit a *legnagyobb magyar* immár egyre méltóbb megközelítése akaratlanul is háttérbe szorítja. Kétségtelen az is, hogy a család múltjáról sohasem állt valóban megfelelő forrásanyag a kutatók rendelkezésére, ezt természetesen Bártfai Szabó is jelzi, ám az elmúlt háromnegyed évszázadban ez a nem igazán teljes levéltári anyag még tovább szegényedett. Fraknói Vilmosnak a családtörténetet is érintő Széchenyi Ferenc könyve, illetve Bártfai Szabó alapos, de a források hiányát s bizonytalanságát sem elfedni, sem áthidalni nem akaró monográfija közli ma is (sajnos néha már ellenőrizhetetlenül) a leghasználhatóbb információkat.² Éppen a források gyakori hiánya, s így az anyag bizonytalansága következtében válhatott alapos vizsgálat kiindulópontjává Bártfai Szabónál a család 1629-es nemesi, illetve 1697-es grófi oklevelének ellentmondása: az előző ugyanis a jobbágyorsorból való nemesítésről beszél, míg az utóbbi hivatkozik már 1629 előtti nemes elődökre is. Ez ellentmondás fölöldását célozva a családi vagyon s tekintély áldozatos megalapozója, Széchenyi György (a későbbi prímás) kapcsán kijelenti, hogy *új alapokat keresett*, „melyre családja és saját jövőjét felépítse”, s „nemes származása kérdésének eldöntésére, mivel oklevelei a családnál kéznél nem voltak, a királytól új nemességet kér”.³

Valóban, kitartó munkával és szigorú ellenőrzéssel sikerült is ez új alapokat meglehetősen gyorsasággal megteremtteni, amelyekre azután a család jövőjét építeni s épülni gondolta. A *Széchenyi* (alias Sartoris) család gyors fölemelkedése korántsem példa nélkül álló, de mégis feltűnő. Széchenyi György bécsi tanulóvei alatt, csak 1629-ben tudja kieszközölni, hogy családját (rajta kívül akkor már özvegy édesanyját, s 18 esztendővel fiatalabb testvéröccsét, Lőrincet) „a nem nemesek állapotából a nemesek

rendjébe" emelje II. Ferdinánd. Lőrinc már házasember, mire Györgyöt pappá szentelik, aki azután csak veszprémi püspökként, 57 évesen került olyan helyzetbe, hogy nagy javadalom gazdaságát intézze, s egyúttal egyháznak, magának s családjának jószágokat szerezzen. Ekkortól azonban rendkívüli gondot is fordított vagyonára, alig fél évszázad alatt a család gyöngyösi házához még 416.000 holdnyi birtokot szerzett. A család az egyetlen testvér, Lőrinc ágán folytatódhatott, általuk kívánta hát a nemes házat kiterjeszteni. Lőrincről nem tudjuk (maga sem említi), hogy a század közepéig, tehát már jó emberkoráig mivel foglalkozott. Helyzete György birtokszerzéseivel együtt fordult kedvezőbbre: 1650-ben Gyöngyösön malomrészt vásárol, s három esztendő múlva – többszöri költözés után – végre saját udvarházából igazgatja nyitrai jószágát. „A számadások tanulsága szerint Lőrinc életmódja ekkor már az úri jólét, az előkelő fényűzés bélyegét viseli magán” – írja Fraknoi Vilmos – „festett kocsi, egy aranyos pallost és egy aranyos szablyát vásárol, 11 esztendő Palkó fia – a későbbi kalocsai érsek – 6 tallér áru ezüst gombokat kap az veres mentéjére”.⁴ Már tekintélyes vagyonnal bír, amikor házassága huszonhatodik évében megszületik a családalapító nevére keresztelt fia, II. György. Egyházi pályára lépett fivérei után – közülök csak Pál érte meg öccsük felnőttkorát – az ő gondja lett a nemzetség kiterjesztése. Hadi pályára lépett, s 31 évesen több vár kapitánya. Tisztségeiről azonban 1692-ben lemond, s a haditanács, érdemei méltánylásául egyetlen, de még kiskorú, akkor 11 esztendő fiát, *Széchenyi Zsigmondot* egervári kapitánynak nevezi ki. Vele tehát a család világi pályán maradó ága továbbra is a hadi mesterséghez kapcsolódott. A grófi diplomát, melyet György és Pál érsek érdemeire, valamint „magának a kitüntetettnek vitészségére” való tekintettel adományoz Lipót császár, 1697-ben hirdetik ki. A megszerzett nagy vagyon s a magas méltóság segítségével Zsigmond gróf volt az első, aki „már egészen az arisztokraczia sorába lépett”. Érsek nagybátyját és apját jelentős felelősség is terhelte: e vagyon s méltóság egyetlen fiú örököse – aki által a család tovább híresedhetnék – az ifjú Zsigmond volt, s természetesen gondolkozniuk kellett tisztességes és méltó, későbbi pályáján majd gyümölcsöző neveltetéséről. E rendkívül fontos elhatározásról keveset tudunk, mindaddig alig sikerült rekonstruálnunk azokat a képzési-művelődési ideálokat, amelyek szellemében az ifjú gróft „atyja gondos neveletésben részesítette”. Pedig nyilvánvaló, hogy Zsigmond tanulmányainak közelebbi ismerete nélkülözhetetlen adalékokat szolgáltatna egy *homo novus* műveltségéről, s ami ennél esetünkben bizonyosan izgalmasabb, *művelődési eszményeiről*.

Az ugyanis igen valószínű, hogy fia tanulmányait legerősebben az apa határozta meg, aki bécsi tanulóévei után hadi mesterséggel, de leginkább jószágigazgatással foglalkozott, ám fiát már Olaszországba is elküldi iskolázni s világot látni, majd utána Magyarországon is utaztatja.

Bártfai Szabó tud ugyan az akkor tizennyolc esztendőös *Zsigus* külországokba (nagybátyja, Pál érsek javaslatára Itáliába, Párizsba majd Németországba) tervezett körútjáról, ám igen sajnálkozik, hogy „az utazás elejéről semmi részlettel nem rendelkezünk”, s csak az Olaszországból hazaküldött, az Ebergényi iratok között megmaradt néhány levél alapján rekonstruálhatjuk annak kicsiny részleteit. E föllelt levelek alapján megkísérli az út néhány állomását megtalálni, de a nagyon töredékesen bemutatott iratok kapcsán nem figyel az ifjú grófnak rendelt tanulmányokra, s a tanulmányút itthon feltétlenül elvárt hasznára.⁵ Igaz, nem voltak kezében a „négy tagból álló kis társaságból” mindenkinek átadott – hasonló fölépítésű, de mégis személyre szabott – atyai instrukciók, s a levelek így kevéssé tudták jelezni, hogy az ifjú Zsigmond gróf határozott szándékú, későbbi érvényesülését is megfontoló utazásra indult. Bizonyos, hogy az uti instrukciók művelődési eszményeket és életviteli szabályokat közvetítenek, s ezzel – meghatározván a tanulmányút kívánatosnak vélt programját – elsőrangúan minősítik íróik gondolkozását. S ha Bártfai Szabó talán nem is kifejezetten erre gondolt, az út előtt kelt, lehetőleg minden körülménnyel számolni kívánó instrukciók nélkülözhetetlen információt adnak „az utazás elejéről”. Ily szempontból mindeddig a *hazai utazás* volt legjobban dokumentálva: ismerhettük György gróf részletes tanácsait, s ez az atyai intés hozta legközelebb a keresett művelődési-képzési ideálokat, a tanulmányokról, tapasztalásról kialakított értékeket, melyek közül nem egy bizonyára a külföldi utazásra adott tanácsok között is szerepelt. „Az fölföldre, fiam uram Ebergényi Lászlóhoz indultál jó fiam, hogy ezen megnyomorodott pusztá hazádnak és részének situatioját, mi-voltát megtekinthesd ... Megjüvén idegen országokról itthon henyélned se nem hasznos, se nem dicséretes” – majd tovább: „Ezen útač jártára idegen országokra veled adott instuctiomat bizvást előveedd, s szemed előtt tarthadd, most sem adhatok jobbat, hanem azt, az kit abban irtam. Legelsőben is, hogy Istenedet féljed ... előtted viselvén mind az Isten félelmét s mind nemzetségednek mi-voltát, engem, anyádat s atyádfiait meg ne szomorits, valami rossz életre, fajtalanságra s bujaságra ne add magadat, aféle állapotokra való alkalmatosságokat távoztasd s kerüld el, valahogy mind böcsülettedben, hiredben, nevedben mind magadat s mindnyájunkat meg ne ölj, hanem böcsületben (immár lassan-lassan az

gyermekségtől kiköltél, emberek számában számláltatol) viseljéd magadat, az gyermekségnek ellene mondj. Hanem öregekkel legyen conversatiod, hallj, érts, tanulj s okosodjál, mindeneket megböcsülj. Toronyi László uramat, valamint Olaszországban, úgy most is praeficiálom elődben, hogy azon embert, az ki veled annyi veszedelmekben túrt, szenvedett, megböcsüljed érdeme szerint, és egyet érts, s mindenben tanácsával élj.”

E bővebben idézett dokumentum roppant becses, a *nemzettség*, a *család* becsülete, híre s neve különösebb hangsúlyt kap a családtörténet ismeretében. Ez az instrukció 1700. december 20-án kelt, alig másfél hónappal Zsigmond gróf külországokból való hazatérte után, nyilván annak folytatásául szánva a hazai tanulmányutat: az apa a külföldi utazás hasznát összekapcsolja a hazai nyereségeivel. A családtörténet kiemelt tanulságai, néhány más dokumentum, elsősorban levél, s e hazai utazásra adott instrukció már többé-kevésbé megalapozhatta gyanúnkat: sajátos, a korábbi, de jórészt a kortárs peregrinációs gyakorlattól is eltérő, ám a dinamikus fölemelkedő új főúri családokra különösen jellemző, s bizonyára határainkon túli analógiákkal is dokumentálható úti- és művelődési programot kell vélnünk az apa utasításaiban. E föltevés szerencsére vizsgálhatóvá vált, midőn előkerültek az eddig jórészt homályban maradt külföldi út újabb, felettebb fontos dokumentumai: az apának, György grófnak külföldre (Olaszországba) bocsájto megfontolt és részletes, a mindennapi étellel de a peregrináció hasznával is foglalkozó instrukciói, valamint az útról hazaküldött hat levél. E dokumentumok közlésével az immár megfogalmazható kérdésekre adható válaszokhoz szeretnénk közelebb kerülni. A kérdések, melyek e *tíz újabb forrásból* már reményteljesen föltehetőek, de amelyekre ezúttal csak közelítő választ adhatunk, ezek:

– Milyen művelődési elveket s magatartásnormákat vélt fontosnak átadni a csak Bécsben iskolázott, Európa távolabbi vidékeit saját tapasztalatából nem ismerő apa?

– Hogyan tükröződik ez elvekben a grófi méltóságig igen gyorsan fölemelkedő familia *homo novus* direktorának életszemlélete?

– Miben jelentenek újdonságot ez utazási elvek a hazai és/vagy külföldi előzményekhez, illetve a kortárs gyakorlathoz képest?

– Sikerül-e végül analógiákat találunk, melyek e sajátosnak tűnő képzési és tanulmányi ideálrendszer szélésebb összefüggéseiben értelmezik?

Széchenyi György Bécsből hazahívott fiát, az akkor már 18 esztendő s *Zsigus* 1699 késő őszen külföldre indítja. Melléje világi nevelőt fogadott még Bécsben, aki „jól beszél latin, német, francia, olasz és belga nyelven”. Négyen indulnak az útra – nem számítva *Zsigus* inasát – s mindnégyen kapnak intelmeket, „szép intéseket”, azaz instrukciót. Legkorábban a praefectusnak, *Henricus Ludovicus Coenen* úrnak irottat datálja, október 12-én, majd a másik hármat egyidőben, három nap múlva. Igen részletes, ám a praefectuséval mindenben megegyező s annál alig szűkebb instrukciót kap *Toronyi László* a „már megért elmével bíró hazánk fia”, aki igen nagy tisztességet szerzett már György gróf előtt, s akinek a levelei rendkívül izgalmas információkat adnak az olaszországi utazásról. *Zsigus* is kap a két bölcsebbnek adottra gyakran hivatkozó, azoknak ismeretét feltételező intelmeket, s a negyedik egy jeles ifjúnak szól, *Miskei Jánosnak*, aki kísérője, de tanulóháza is *Zsigmond*nak, s akinek szorgalmasan tanulnia kell, megbecsülve a kivételes lehetőségeket, „kit tülünk nagy gratiával is vehet, mellyet más böcsületes ember gyermekei, s nálánál nagyobb rendből valók is, sőt urfiak is drága pénzen meg vennének”.

György gróf a tanácsokat és intéseket – miképpen ezt a praefectushoz írott legalaposabb, de az ettől alig eltérő *Toronyi* is jelzi – *huszonegy* pontban foglalta össze, igyekezve érinteni az út összes lehetséges körülményét, feladatát, várható nyereségét, a követendő magatartásmódot, a tanulmányi kötelezettségeket s a kikerülendő veszélyeket. Mindnégy instrukció feltételezi egymást, használhatták, olvashatták a másikét: „de puncto ad punctum kezednél lévén Praefectus és Toronyi uraimék instructioja” – írja fiának egyszerre tizenkét pontot is összefoglalva – „vizsgáld meg jól azokat, és mindenekben azokhoz alkalmaztassad magadat”. *Miskei* a legrövidebb, mindössze hat számozott részből áll, de neki is használnia kellett a többiekét: „ezen kívül a mi több instructiojat illeti, hárman vannak előtte valók, azoktól függjön és vegyen több instructiot, azon kívül pedig mind az urfi, s mind praefectus és Toronyi instructioibul büven tanulhat, kikhez minden punctumiban alkalmaztassa magát”.

Mindenesetre roppant tanulságos lenne annak tüzetesebb vizsgálata, hogy az *egy sablonra* készült instrukciók hogyan szólnak mégis *ad hominem* a címzettekhez, mit emel ki pl. fiának különösképp, amelynél *Toronyit* éppen a praefectushoz igazítja. Ilyen a 19. pont, amelyben nem lényegtelen veszedelmektől óvja fiát: „az asszonyi s leánzó személyektől, s azoknak illetlen *conversatiójátul*” ti. „mert te még *iffui* elmével bírván azt gon-

dolod, hogy mind jók az ilyenek, de azután, s üdövel bánod és siratod meg, ha instructioimat, szép intésimet, s nálodnál öregebbek correctioit meg veted". Termékeny lehetne annak vizsgálata, mely pontoknál nyilvánvaló az eltérés, hol van értékelhető hangsúlyeltolódás, vagy éppen önálló döntésre való biztatás, milyen intések származhatnak az apa feltétlenül korábbi konvenciókhoz is kötődő bölcsességéből, s végül talán figyelemre méltó eredményeket hozhatna a szövegek irodalmi érdekű elemzése is. Vizsgálódásunk ezúttal azonban – föltett kérdéseink szerint – általánosabb *művelődéstörténeti* tanulságokat keres. Legfőbb célunk természetesen a szövegek közlése, az instrukciók és a levelek tükrében egyedül a peregrináció *műfajának* körülrajzolására teszünk kísérletet.

A négy instrukcióban az intitulatiót követő exordium mindenütt az út célját vázolja fel, ebben a sorrendben: „elsőbbben is az úr Isten neve dicséretire, ezután kegyelmes urunknak ő felségének hasznosabb szolgálatjára, megnyomorodott országunknak hasznára, és nevünk, familiánk böcsületére, s magadnak is mind híred, neved terjesztésére.” Az egyébként igen értékes, és a mentalitás szempontjából feltétlenül értékelhető erkölcsi intések után a harmadik ponttal kezdődik a petitio: „ha tanulni s experiálni akarsz, amely nap túlünk el mensz, diáriumot csináltatván magadnak, valamely falu, város, vár és presidiumokon által, vagy mellette mensz, azoknak neveket föl irgyad, elmédben is meg tartsad, nagy urakat, fejedelmeket meg udvarolj, azoknak is neveket, nemzetségeket és szokásokat connotáld, s kövessed ezen kérdendő szókat: quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?” Rendkívül érdekes itt fölismernünk a minden iskolában megtanulható retorikai kérdések klasszikus hálóját, aligha lehet kétségünk, hogy a kérdéseket György gróf is *könyvből* vette.⁶

A pénskeresés, a társasági érintkezés, a kívánatos, *úrfihoz illendő* kapcsolatteremtés, a római látogatás, a borralaló módjának takarékosága után végezetül a *tanulásról*: „Florentiában érkezőn a just szorgalmatosan irjad és tanullyad, az francia és olasz nyelvet ... mind írnya, olvasni, megis értenyi, szollanyi megh tanullyad. Cum tempore a ló oskolátis exerceállyad, úgy az fectölést, tánczolás, és más hozzád illendő exercitiumokat exerceállyad. Napjában dél előtt vagy utánna egy, két órád lehet mulatságra, a többit tanulásodra fordicsad, s ne henyélj.” S az utolsó pont, úgy vélem, jól asszociálja a családtörténet kiemelt tanulságait: „az egy élő Istenre kényszeritelek, tudván ast, egyetlen egy fiui magzatunk vagy, s familiánkban pedig a leg utolsó ág, aki által köllene hiresedni, s gyarapodni nemzetségünknek ... mind tanulásodban s mind exercitiumidban ugy alkalmastasd magad, hogy gyönyörűségünkre térhess vissza”.

Az utazó társaság hazaküldött levelei, amelyek immár a peregrináció *gyakorlatáról* számolnak be, igen informatívan egészítik ki az instrukciók szempontrendszerét. E levelek döntő többségükben nem az apának, György grófnak szólnak, hanem *Ebergényi Lászlónak*, aki Zsigmond leánytestvére, Julianna férjeként került a családba. Ebergényi pontosan egyidős volt apósával, s igen jó kapcsolatot alakított ki a Széchenyi családdal. Újra s újra kitüntette magát vitézsége által, és hadi pályán szép karriert ért el: vezérőrnagy lesz, majd altábornagy. Zsigmondhoz különösen közeli, egyenesen atyai barátság kötötte, s ez olvasható ki az „édes kedves Sógor Uramnak” címzett, Firenzéből datált levélből is. E levél elsősorban azért nagyon figyelemre méltó, mert a legtöbb értékelhető adatot szolgáltatja a firenzei első hónap eseményeiről, a fővállalt studiumokról, most már az instrukciók és a kísérők bölcs tanácsa szerint berendezett életvitelről. Zsigmond „*cavalericzára*” megy, miután a fejedelemnél vizitelt s az akadémiában is „hordozzkodott”; a „just” is frekventálja, architektúrát, lovaglást, vívást tanul, de legjobban „az tánczat és nyelvet” igyekszik úgy elsajátítani, „mint egy urfiat szokott illetnyi”. A pápa meglátása minden római utazónak fontos volt, ám éppen szent év lévén, Zsigmond gróf és társai számára elmaradhatatlan. A szentatya, akinek húsvéti miséjéről érdekes és lelkesült beszámolót olvashatunk, a röviddel később elhunyt *XII. Ince* volt.

3.

Hazai irodalmunkban e képzési- és tanulási gyakorlatnak, jóllehet a század *második felétől* kétségtelenül megszorodnak példái, nincs pontos terminológiája. A német, de elsősorban az *osztrák* szakirodalom – korántsem biztos, hogy a mienknél pontosabban kidolgozott fogalmi apparátussal, de mindenképpen több korabeli példa vizsgálatával – *kavalierstournak*, nemesi/lovagi tanulmányútnak nevezi a hasonló típusú külföldjártást. Úgy vélem dokumentumaink alapján, hogy európai divatjával egyidőben már Magyarországon is megtalálhatjuk példáit. Az apának képzési, művelődési eszményei, de méginkább a peregrinációról hazaküldött levelek kétségtelenül arról tanúskodnak, hogy új típusú, kevésbé az egyetemi studiumokra, mint a világlátásból megszerezhető gyakorlati tapasztalatokra építő *tanulmányútról* volt szó. Toronyi László négy leveléből, melyek közül csak egyet írt a grófnak, a többi Ebergényinek, feltétlenül ehhez kapunk újabb érveket: a hol friss, jókedvű, hol a praceptor családságán fölindult beszámolókat Zsigus *kavalierstourjáról* adnak

számunkra igen becses képet. Tükrözik az utat, s alkalmasak arra is, hogy a gyakorlatot immár a Széplakon kigondolt elvekkel szembesítsük. A hosszabb *körutazás*, a Vezuv megmászása *gavallér-társakkal*, sajátosan elfogulatlan reakciójuk („*azis nagy raritás a többi között*”), az *előkelők s hercegek meglátogatása s a pápa meglátásának* élménye mind azt bizonyítják, hogy az ifjú gróf országokat s embereket kívánt megismerni, átfogó ismereteket, hasznosítható tapasztalatokat akart szerezni, s nem elmélyült akadémiái studiumokat elsajátítani. Ez feltétlenül újdonság a korábbi gyakorlathoz képest, de az is nyilvánvaló, hogy a császári házhoz közel álló főnemesi családok erős osztrák-bécsi kapcsolatai ébresztenek hasonló művelődési törekvéseket. Az újonnan nagy vagyont és méltóságot nyert Széchenyi-család kapcsolódott e korszerűnek vélt eszményekhez. Bécs, mely nemrégiben lett újra székváros, a karrier lehetőségét kínálta a nemes családoknak, elsősorban azt, hogy méltóságukat, társadalmi rangjukat udvari szolgálatban megszilárdítsák, illetve megfelelőképpen reprezentálják. Műveltséget pedig olyat kellett szerezni, amely inkább univerzális, mint tudós, s amely egyaránt szolgálja a szellemi és testi épülés ideális összhangját. Újdonsága az, hogy akadémiái fokozatok elnyerése helyett („*annak utánna az accademiában hordozotkodtam*”) az élet s a gyakorlati tudományok lehetőleg minden területét átfogó műveltségre törekedett. Fontos volt, elsősorban a diplomáciai érintkezés, ám a korszerű társalgási készség érdekében is a francia s az olasz nyelv ismerete, de csak úgy, hogy „*mind írni, olvasni, meg is érteni, szólanyi*” megtanuljanak. Ehhez kapcsolódtak a gyakorlati szempontból fontosnak vélt tudományok: történelmi és geográfiai alapismeretek, genealogia, heraldika, statisztika és államtan. Mindeme ismeretekhez járultak azután a szorosabban vett úri jártasságok: lovaglás, vívás, tánc labdajátékok, vadászat, rajz, festészet, zene. Ezt az eszményt azonban nem lehetett a korabeli iskolai-akadémiái gyakorlattal megközelíteni, így az *utazás, a világlátás*, mely az otthoni nevelést kiteljesítette, egyedülálló értéket jelentett. A benyomások sokasága, a széleskörű tapasztalatok ember- s világismeretet érleltek, s a *kavalierstour* legtöbb esetben el is érte megkívánt, tudományos szempontból kevésbé igényes, de a vállalni kívánt hivatal s a későbbi életvitel szempontjából fontosnak vélt célját, a *praktikus jártasságot és bölcsességet*.

Ennek az igénynek a Németországban már a 16. század végén megalapított, de tanulmányi tervében a 17. század első harmadában átformált nemesi iskolák, a *Ritterakadémiák* igyekeztek eleget tenni. Mert a nemesi személyek kívánatos ékességének megszerzésére nem elegendő a *studia litteraria*, hesseni Moritz ily szavakkal jelöli ki 1618-ban a *Collegium Mauri-*

tianum új programját: „so haben wir bei unserem Adelichen Collegio auch gebührliche Anordnung verschaffet, dass die angehende Jugend mit und beneben den Studiis, als dem Hauptwerk, zugleich auch allerhand gute Exercitia beides des Leibes und Gemühts, mit Reiten, Ritterspielen, Fechten, Tanzen, Roßspringen, Ballspielen, Übung der Waffen und Kriegsordnung, auch allerhand Instrumental und Vokalmusik, kunstbaren Anschlägen sowohl zum Krieg als sonst zu den Gebäuden Abrissen und Malerei dienlich, haben und treiben kann und soll.”⁷ Feltétlenül a nemességét érdekelte leginkább, hogyan lehet egy későbbi érvényesülést legjobban szolgáló képzést megszervezni, s erre, nem hihető, hogy előzmények nélkül, még a fiatal, huszonegy esztendőös *Leibniz* is választ keresett. *Nova methodus discendi docendique juris* (1667) című könyvében a nevelést három részre tagolva képzei el, s a harmadik egység (18–20 éves kortól) kitüntetett része az utazás, mikoris az ifjú ismerje meg s írja fel a népek általa észrevett eltérő szokásait, figyelje meg evésüket, ivásukat, házaikat, ruházatukat, földművelésüket, kézműiparukat, törvényeiket és szokásaikat, fáradozzon azon, hogy jelentős és kiváló emberekkel kapcsolatba kerüljön, jegyezzen fel érdekes történeteket és furcsaságokat. Miközben a 17. század közepétől egyre nagyobb számban és egyre világosabb programmal alakulnak a katonai, de a civil életre is nevelő nemesi iskolák, az új ideálokat immár a folyóiratok is közvetítik.⁸ A *Ritterakadémiák* programja világosan beszél arról, miképp kívánatos együvé rendezni a diszciplinákat: miközben a nemes ifjút bevezetik az udvari erkölcsök és a művészetek ismeretébe, rendjéhez méltó jártasságokat nyújtanak, s így az egyetemet is pótolják. Kiváló példa erre a *wolffenbütteli akadémia* első, 1687-es, később többször kiadott tanrendje: a hét négy napján, hétfőn, kedden, csütörtökön és pénteken 2–3 órányi lovaglás, nyáron 5, télen 7 órától, ezután hétfőn és csütörtökön 10-től 12-ig fundamenta pietatis, majd historia ecclesiastica, délután 2 óra tánc és vívás; kedden és pénteken 10–12-ig idegen nyelvek, 3–5-ig principia ethices et politices, illetve váltakozva jus privatum et publicum. Szerdán és szombaton nincs lovaglás: a tananyag studium genealogicum cum historia et chronologia.

Az igényekhez képest aránylag későn, 1694-ben nyílt meg Bécsben a *Ritter oder Adelsakademie*. Alapító irata igen egyértelműen tartalmazza az iskola szükségességének elveit: régi tapasztalatból ismert, hogy ezideig az örökös tartományok nemes ifjait a nemesi művészetek s tudományok megismerésére messzi országokba kellett küldeni, kik ott nélkülözésnek s veszélyeknek voltak kitéve. Az eddigi költséges külföldjárás *megrövidítése* érdekében az alsóausztriai rendek azt határozzák „allhier zu Wien eine

Adeliche Schuel oder Academia zuerbauen ... Die adeliche Wissenschaften, so man allda erlernet seynd: Reiten, Köpff- und Ringel-Rennen, und was deme anhängig, Fechten, Piquenspillen, Fahnen-schwingen, nebst alien Kriegs-Übungen mit der Mussqueten, Voltigiren, Dantzen, die Mathematica, Geometria, Architectura civilis et militaris, Attaquir- und Defendierung der Plätze, Geographica auch die Welt- und Himmels-Kugel zuerkennen, Historia universalis, particularis, moralis et politica, das Jus publicum, wie nicht weniger die Hispanisch, Italienisch und Frantzösische Sprachen".⁹

E kisszámú, s éppen Bécsben viszonylag későn megnyíló intézmény nem helyettesíti, hanem miként az alapítólevélben is szerepel, *megrövidíti* az idegen országok feltétlenül kívánatos beutazását. Az utazás fontos része volt a nemesi ifjak képzésének, számos, Széchenyi Györgyével rokonítható korabeli „*Länder-Raiss direction*” szolgál erre bizonyítékul, szükség szerint felvetve annak lehetőségét is, hogy az ilyen utazási instrukcióknak *szabályos sablonja alakult ki*. Tüzetesebben vizsgáltam az ifjú Heinrich Auersperg herceghez és kísérdőjéhez frott, még kiadatlan instrukciót, amely ugyan távolabbról, 1716-ból, de igen tanulságosan tartalmazza mindazon elveket, amelyeket a *kavalierstourra* jellemzőnek véltem. Ezuttal csak a tizedik pont néhány mondatával igazolhatom: „Fürst Hainrich zum wenigstens die Vormittag stunden zu der Repetition in Jure, dann zu Begreifung der Sprachen, Historie, Civill, und Militär architectur, und dergleichen anwenden ... die Reütschul frequentiern, ingleichen solle der Fürst solche Gesellschaften frequentiern, von welcher er Ehr- und gute information überkommen kann...”¹⁰

Széchenyi Zsigmond rövid, alig egy esztendő külföldi tanulmányútja szélesebb európai, *legfőképpen osztrák* képzési törekvésekkel szembesítve találja meg példáit, s ezzel magyarázatát is. Nem igen lehet kétségünk: az ifjú gróf, már kialakult külországi szokásokhoz kapcsolódva az új, főnemesi képzésideal szellemében *kavalierstourra* indul. György gróf „szép intései” figyelemre méltóak: bizonyosságot adnak arról, hogy magyar főnemesi családok is kapcsolódtak, teljes megfontoltsággal, ez adekvátnak hitt új művelődési törekvéshez.

Jegyzetek

1. BÁRTFAI SZABÓ, 1911. 9.
2. FRAKNÓI, 1902., ill. BÁRTFAI SZABÓ, I. köt. 1911., II. köt. 1913.
3. BÁRTFAI SZABÓ, 1911. 127.
4. FRAKNÓI, 1902. 13.
5. BÁRTFAI SZABÓ, 1913. 50-55.
6. A quaestiones osztályozását ld. LAUSBERG, 1960. 61-85.
7. Vö. PAULSEN, 1921. 518-519.
8. „Novellen aus der kuriösen Welt ... zu Erlangung einer galanten Erudition monatlich kommuniziert.“ Frankfurt, Gotha, 1692-1697.
9. Niederösterreichisches Landesarchiv B VIII. 8/3, 1691-1694. fol. 488.
10. Reise-Instruktion für Fürst-Heinrich und seinen Hofmeister Andreas Mues 1716. Familienarchiv Auersperg, Zimmer A. Kasten 2. Fasc. 33. Konv. 1. Erziehung betreffend. Feltétlenül köszönetet kell mondanom azért, hogy e dokumentumot használhattam.

A felhasznált szakirodalom fontosabb tételei:

1. Bártfai Szabó László, **A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története.** 1. köt. 1252-1732. Bp., 1911. II. köt. 1733-1820. Bp., 1913.
2. Brunner, Otto, **Adeliges Landleben und europäischer Geist. Leben und Werk Wolf Helmhards von Hohberg 1612-88.** Wien, 1949.
3. Csáky-Loebenstein, Eva Marie, **Die adelige Kavalierstour im 17. Jahrhundert - ihre Voraussetzungen und Ziele.** Kézirat. Wien, 1966.

4. Csáky-Loebenstein, Eva Marie, **Studien zur Kavalierstour österreichischer Adel im 17. Jahrhundert.** in: Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, LXXIX. Band. Wien-Köln-Graz. 1971. 408-434. o.
5. Fraknói Vilmos, **Gróf Széchenyi Ferenc. 1754-1820.** Bp., 1902.
6. Lausberg, Heinrich, **Handbuch der literarischen Rhetorik.** I. II. München, 1960.
7. Paulsen, Friedrich, **Geschichte des gelehrten Unterrichts.** I.II. Leipzig, 1921.
8. Schrauff Károly, **A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve.** Bp., 1902.
9. Sinkovics István, **Die akademische Bildung in Ungarn im 17. Jahrhundert.** Studia Historica Academiae Scientiarum Hungaricae. 72. Bp., 1970.

* * *

Legfontosabb feladatomnak a szövegközlést tartom. A szöveghűsége nem kívántam változtatni, a rövidítéseket, melyek nyilvánvaló értelműek, sem a latin, sem a magyar szövegben nem oldottam fel. Az átírásban egyébként az általában elfogadott eljárást igyekeztem követni. A *Praefectushoz* frott instrukció utolsó lapját, tekintettel annak sok javítására, áthúzására, s ebből következően a megnyugtató olvasat rendkívüli nehézsége, *fotomásolatban* is közlöm.

INSTRUKCIÓK ÉS LEVELEK

A dokumentumok lelőhelyei

1. Széchenyi György négy instrukciója: Haus Hof und Staatsarchiv, Wien, Sect. VIII. Fasc. CXXXIII. No.2. Familienarchiv Csáky. 14 levél.
A Toronyihoz frott instrukció egyik másolati példánya megtalálható a Magyar Országos Levéltárban is, sajnos más, az utazásra vonatkozó dokumentum nem. OL P 623. 270. cs.
2. Széchenyi Zsigmond levele Ebergényi Lászlóhoz Firenzéből 1699. december 22-én: Familienarchiv Csáky. HHStA, Wien, Fasc. CII. No. 258.2.
3. A praefectus, Henricus Ludovicus Coenen levele Széchenyi II. György grófhhoz Firenzéből 1700. február hónap 16-án: Fam. Archiv. Csáky, Fasc. CII. No. 11.
4. Toronyi László levele Széchenyi György grófnak Firenzéből 1700. február hónap 16-án: Fam. Archiv Csáky, Fasc. CII. No. 11, 1.
5. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából, 1700. április 4-én: Fam. Archiv Csáky, Fasc. CII. No. 11, 2.
6. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából, 1700. április 17-én: Fam. Archiv Csáky, Fasc. CII. No. 11, 3.
7. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából, 1700. június 12-én: Fam. Archiv Csáky, Fasc. CII. No. 11, 4.

1. Széchenyi György instrukciója Henricus Ludovicus Coenenhez, 1699. október 12.

INSTRUCTIO

Pro Illustri ac Generoso Domino Henrico Ludovico Coenen, filij mei Comitis Sigismundi Szechényi studiorum ac in externis provincijs peregrinationis ejusdem per me constituto Praefecto facta, juxta quam se in omnibus diligentissime in emolumentum ejusdem comitis (prout se ipsum obtulisset) obligatus erit accomodare.

Primo Siquidem praescriptum filium meum Dej beneficio pro majori et ulteriori experientia ac sui accommodatione (quibus futura sua negotia melius regere et accomodare sciat utilioraque Sacratissimum Caesarem Regiamque Majestatem Dominum Dominum clementissimum ac etiam patriam suam servitia praestare et exhibere valeat Illmaeque Familiae suae honorem ac dignitatem augere et extollere queat) ex consensu praescriptae totius Familiae in externas provincias, primum quidem in Italiam Florentias ad juridica studia ac reliqua ipsi competentia exercitia expediendum deliberaverim, cujus curam suae Dominationi praefato Domino Praefecto in omnibus bona (magnam in eodem ponendo spem) fide commiserim et ideo ut et Dej benedictione sortiri possit, et felicem eundem comitem filium meum reducere valeat, necesse erit ut

Secundo Et ipse jam mentionatus Dominus Praefectus primum, et ante omnia piam, puram et sanctam ducat vitam, ac omnipotentis Dej gratiam et clementiam devoto corde supplicando et uti moris est bono exemplo praecundo filium quoque meum die noctuque ad id inducat et adhortetur ne pravae societati, vel conversationi se se jungendo Dej mandatur et meae paternae admonitionis obliviscatur sed sanctae et piae vitae incumbat, quod ipsum intelligendum est etiam de reliquis cum eodem expeditis familiaribus suis.

Tertio Requiritur ut quam primum se Dej auxilio moverint, tam pro se quam praefato comite, ac alijs cum eodem existentibus diarium conficiat et statim ab ipsa die per quascunque vias, oppida, vel civitates transierint quivis sibi situationem et nomen locorum, conversationem et honestorum discursuum consignationem, denique omnes circumstantias rerum visarum et videndarum connotet et adscribat,

interrogatoria subsequētia: quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando? bene sibi imprimat et juxta eadem honestam et licitam curiositatem adhibeat, ita quidem ut illa quae visu et auditu digna essent, videre et audire ac sibi omnia notare possint. Statum, pollicitam practicam, usum, consuetudinem, locorum et hominum nomina quoque eorum diligentissime indagando ruminant et sibi inculcando adscribant.

Quarto In itinere quantum possibile de honesto, sed vel maxime de securo hospitio provideant, ne forte in locum vitij, et quibusdam infirmitatibus infectum ibi divertant, ibidemque forte quietem captando ad impurum lectum se se ponant. Praeterea bene caveant et videant cui se associaturi sint, et quibus fidere debeant, ne forte ipsi bona fide ducti per malevolam (uti saepe contingere solet) conversationem et societatem defraudarentur.

Quinto Curiose attendendum est ne comes hinc inde solus circumeat, et exspacietur in quantum possibile erit Dominus Praefectus semper cum eodem esse intendat, vel Dominus Torony eidem adhereat, et Ephebus ipsum sequatur. Proinde

Sexto Attendendum erit ne idem comes se fructibus nimijs cibis estu, vel haustu oneret, et aggravet unde saepe graviores generantur infirmitates, bene videat, et demandet cibos, quos sumpserint bene coctos et praeparatus habeant.

Septimo Ubi Dej beneficio in locum destinatum Florentias nimirum devenerint, ibidem debet esse Dominus Praefectus sollicitus ut de commodo et securio (quantum tamen possibile non adeo caro pretio comparato) hospitio provideat, ac ratione victus, et intertentionis eorum quo meliori fieri potest modo conveniat, dum se bene collocaverint, non tantum ibidem in loco, sed et eo proficiscendo in via quibus opus est, vel maxima magnatibus, et Principibus eundem comitem debito modo repraesentet ac aulas eorundem, ubi necessum foret, oportuno tempore visitare, et ibi se accomodare instruat in similibusque locis nomen, et familiam ejusdem comitis remonstrare, et honeste tueri debet in locis tamen communibus, et vel maxime ubi aut per postam, aut per aliam commoditatem vecti fuerint, tam de nomine, quam titulo comitis ex parte Domini Praefecti et etiam secum existentium tacendum erit. Proinde

Octavo Florentijs jam suis negotijs bene dispositis D. Praefectus statim, et illo facto investigare tenebitur qualia ibidem studia pro eodem comite ibidem apta, et necessaria adinveniantur, quibus expertis sine mora comitem se juribus scribendis legendis, et discendis incumbere faciat, quae siquidem certis horis dicitur, ideo alias iterum horas oportet destinare ut scholasticam equitationem sine periculo tamen practicandam exerceat, ac gladiationem cum commoditate tamen sua etiam discat, non nocebit praeterea si saltum scholasticum quoque adhibeat, sed vel maxime in id intendat, ut lingvam Gallicam, et Italicam tam in loquendo quam scribendo, et legendo quanto exactius fieri potest exerceat, et addiscat ob quod necesse erit ne cum suis hominibus Ungarice, vel nimium Germanice, ac Latine colloquantur, debet denique Dominus Praefectus in id intendere, ut isdem comes, et homines sui in omnibus honestis et compedentibus exercitijs die, noctuque laborent, ita ut praeter aliquam horam ante, vel post prandium ipsis pro distractione, et recreatione destinatem nec unum quadrantem horae obisum tenere sinat ita deinde fiet ut exercitijs quotidianis avescant, et etiam majorem in iisdem studijs suis experientiam ac emolumentum nanciscantur.

Nono quantum possibile est itinerationem per naves relinquant: cum autem praesens annus sanctus dominaretur in cujus respectum Romae magnus numerus populorum conveniat, visuque et observatione dignae ceremoniae exerceanter ideo D. Praefectus bene dispositis rebus suis dum consultum videbitur comitem, et sibi adjunctos eo secum ducere potest, sed quantum possibile fuerit studia sua, et exercitia Florentijs minime negligat, verum ad illa rursus debito tempore redeat. Hoc autem forte commode fieri potest ubi circa novum annum feriae essent, ut et studia sua non negligeret et etiam videnda videre posset.

Decimo Dominus Praefectus honestam adhortationem meam, et erga ipsum exhibitam synceriores semper prae se ferendo omnia pericula avertere studeat, et attendat ne forte comes cum alijs, vel alij cum ipso contentiones quasdam, et jurgia incipiant, unde facile honorem suum (et siquidem illa natio nimium vindicativa foret) ac etiam vitam amittere posset ad quod evertendum et ipse cum Domino Torony laborare debet, et Ephebum suum ad id instruere, ubi autem contingeret (quod ipsum inter tales juvenes in disputationibus, vel competentia aliqua facile accidit) studeat D. Praefectus eosdem placidioribus com-

ponere, vel eo non succedente, eundem comitem honeste avocare cum quibus occasionibus, uti et alibi ubique honorem quidem condignum tueri sed nimias etiam sibi et ipsis imaginationes, et persvasiones ne ubiqvem facere debent, injuriosa verba, et discursus seponant, et juxta svam conditionem ibi locis debitis se se humiliet.

Undecimo quantum ad sumptus, et expensas attineret, in eo hoc methodo uti debent nimirum: dum apud Cambiatores Dominus Praefectus pecuniam perceperit sibi bene annotet diem, locum et numerum pecuniae quietantiasque debitas (quibus rationes suas liquidare debebit) extrahendo bene adscribat sciatque etiam comes et etiam D. Torony si qui splendoris loco expeditus est quantum per experint quo quid erogaverint omnes tres sibi bene notent, ita quidem ut sine scitu Domini Praefecti (nisi necessitas ita secum feret) quid quam exponatur neque vero idem sine scitu praescriptorum exponat, sed omnes tres in bona cointelligentia quod necessum judicaverint, emant et sumptus suos faciant, quia Dej beneficio ubi reddituri fuerint omnes tres suas rationes reddere debebit, cum autem D. Torony loci splendoris (uti praescriptum esset expeditur, et Domino Praefecto forte nec placeret pecuniam secum portare) si quam habuerint pecuniam secum summat, sed uti praeter ipsi nihil sine scitu D. Praefecti, et comitis exponant, si quam utilitatem vel interesse in cambio (uti saepe contingit) prospicere possint rationibus suis inscribant, et non alio quam ad necessitatem occurrentem accomodetur quanto autem partius vivere et pecuniam conservare possint, studeant, neque nugae aliquas, vel res inanes, et minime necessarias emant, sed bonam discant oeconomiam. Vestes tamen honestas et magis necessarias tam pro comite, quam suis comparare possunt, ita nihil ominis ne in illis etiam excessus aliquis fiat.

Duodecimo Si per provincias, famosas civitates, arces, et fortalitia transierint, ubi de necesse raritates non tantum videre, sed bene observare, et notare debent, qua commoditate bene notum est, honestum quidem bibale debere porrigere, nihil ominis studere debet Dominus Praefectus, ut si possibile erit honor comitis non laedatur, sed neque nimium exponat, quod moderari maxime potest in similibus occasionibus cum alijs ibidem jam bene notis, et expertis quator, quinque comitibus, vel baronibus correspondere, et similia loca secretiora visitando ab omnibus socijs proscriptum bibale colligere, et simul per splendorem porrigi curare, sic minori sumptu experiri possunt.

Decimo tertio Siquidem ad multos magnates, et forte etiam principes recommendatorias habet comes, ideo non tantum illos, sed neque alios ullos magnates, principes, et monarchos praeterire debent, sed omnibus inserviando opus est, ut comes omnia bene observet, et sibi notet.

14to Si cambium, et pecunia deficere inciperet, mature mihi notitium dandum erit, ut in tempore providere queam tandem.

15to Dum antequam comes studia, et exercitia sua Florentijs sibi incumbentia finiret, et concluderet in tempore mihi perscribendum est, ut si ita visum fuerit in alias quoque provincias eundum expediendum bene disponere sciam, et quo, ac per quae regna ire et transire consultius et utilius foret bene indagare, et mihi perscribere debet, ut sciam hic tam de eo disponere quam etiam negotium determinare, sine scitu tamen meo in similes provincias educere nullo modo sibi praesummat.

16to Sanitati quoque et valetudini comitis, sicut pupillo oculi sui attendere debet, ne corrumpatur casu tamen quo aliqua infirmitas occurreret sine ulla dilatione, quam primum se male sentire viderit, immediate bene consulos, et exquisitos, magisque famosos, et expertos doctores conquirat, et connocet, et consilium de eo habendo curam instituat, ad cuius conservationem de conscientia etiam (cum ipsius curam in se assumpserit) obligabitur Dominus Praefectus, mihi autem diligentissime quavis posta tam ipse de omnibus occurrentijs, et constitutione comitis ac accomodatione sua, et hominum suorum scribat, et scribi per comitem, et suos curet, connotando per quas postas literas meas dirigere debeo vel maxime si comes infirmaretur in tali casu omnes circumstantias ejusdem valetudinis perscribere debet.

17to Siquidem tam D. Torony, quam etiam ephebum Miskey sumptibus meis expediendos eo fine determinaverim, ut ibi non tantum comiti inserviando inaniter tempus ferant, verum etiam competentia sibi studia, et exercitia diligenter adhibeant, ita ut dum redierint experti studiorum, et exercitorum suorum hic penes me, vel ad latus filij mei comitis Sigismundi in competenti servitio accommodandi obligabuntur fructuose in occurrentibus negotijs servire, quorum opera ut eo magis nobis utiliora, et validiora habere queamus, Dominus Praefectus urgeat etiam, et admoneat ut hanc commoditatem alias multis parata pecunia comporandam summo sibi ducendo honori, et gra-

tia diligenter studeant diu noctuque se exerçant, et in omni rerum genere cum comite experiti studeant.

18° Bene attendat Dominus Praefectus ne inter comitem, et homines suos aliqua mutua ad malum finem vergens correspondentia oriatur, vel vero dissensio quaedam inter eosdem excitetur, de quibus mihi in casu eo statim scribat, et si comes se oponeret in similibus ubi sua dominatio eidem bene vellet ad interim quo meliori potest modo, moderet ipsum, et per D. Torony moderavi cur et ac tandem mihi qvantocijs notitia reddat, ut eundem corrigere queam.

19no Dominum Praefectum serio, et summa sub animadversione adhortorem ac per suam conscientiam admoneo, ut tam ipse evitare studeat, bono exemplo praeeundo, quam comiti absolute impediatur, et inhibeat ne conversationem, amicitiam, per literas, vel homines suos correspondentiam, aut confidentiam cum personis foeminei sexus habere sibi praesumat, a quo secum existentes omni modo avellere debet, ad quod evertendum necesse est ut idem comes absque praesentia Vestrae Dominationis, vel Domini Torony nec possum quidem moveat, quod maxime evitari potest si ipsum otiosum tempus terere non permiserit. Tam his itaque, quam in praemissis, ac alijs omnibus occurrendis Dominus Praefectus cum aliunde jam plures per provincias peregrinatus fuisset cautus sit et ipse ut comitem suosque cautos reddat, ut subinde non cogantur agere quod non vellent neque loquantur quod non intenderent quia alias ordinarie solet fieri, qui dicit et loquitur quod non vult, debet pati, et audire quod non vult et ideo incumbant in id ut antiqvam aliquid edicant prius bene mente concoqvant se se autem non tantum coram majoris conditionis hominibus, sed subinde etiam vilioribus (prout occasio secum ferret) humiliare debent, denique in omnibus suis vijs cogitationibus, actis, factis, studijs, et exercitijs ratione uti debent, et si contigerit cum quodam vel quibusdem conversationem habere, bene consideranda erit ejusdem et eorundem constitutio et investigando. Ab alijs etiam persona et conditio et sic bene nota persona conversatio fieri potest, cavenda tamen est nimia cum quocunque confidentia ex qua alias nimium solet oriri odium, unde graviora generantur percula dum nihil aliud ad agendum haberent discurrendo inter se qualiter, quomodo et cum quibus procedere deberent? Discutiant quod si fecerint et ratione uti fuerint sine periculo ire, et redire potuerunt.

20^{omo} Si in quopiam negotio difficultatem aliquam minus resolvibilem, vel qvandam urgente necessitatem haberent? Majoris conditionis, et

dignitatis justitiam et aequitatem amantes vel maxime apud eos, apud quos Comes recommendatus esset consulere debent.

Ultimo Siquidem non omnino vel maxime casu occurrentia chartae imprimi possent, ideo assecurationi, oblationi, dexteritati, ac conscientiae Dni Praepecti ea omnia quae hic apori non possunt committuntur, et quoniam sua Dominatio procul dubio sciet praefatum Comitem studiorum, et omnium rerum possibilium experientiae gratia expeditum esse: propter debet etiam scire quod non tantum me, et totam Illmam Familiam offendet (sic Comes inaniter praesenti in peregrinatione tempus tereret, et tantos sumptus invanum causando reddidit sicut discessit, et majorem sortiri debet despectum, quam si domi mansisset) verum etiam Deum ipsum maxime laesurus est D. Praepectus de quo rationem coram ipso reddere debet, si per ipsius incuriam ea (quae Comes, et sui homines hac commoditate experiri possent, et deberent) negligeret, vel si per praescriptam ejusdem incuriam (quam nullo modo mihi imaginari possum) aliquod infortunium, aut periculum vitae ejusdem accideret quo in casu profecto licet forte in externis Provincijs salutem sibi speraret (in quo etiam iudicium habere posset) conscientia tamen propria sua ipsum absolvere minime posset. In quibus omnibus de dexteritate suae Dominationis nullum scrupulum, sed potius maximam spem collocandam statui, et ideo nullus dubito quid in sua Dominatio adeo tam se ipsum, quam Comitem et secum existentes accomodatura erit ut dum auxiliante Deo (pro quo omnes devote orari debemus) reddierint cum quando, et summa consolationi contentus ero, quod ipsum si Deo concedente evenerit, non tantum maximo honori, et futurae promotioni Dni Praepecti accidet, verum etiam si felicem, ac bene peritum, et expertum duxerit et reduxerit Comitem studebo omnino in omnibus occasionibus eidem complacere, et si sua Dominationi placuerit penes Comitem diutius etiam permanere aut in Domo Eiusdem competens officium habere condignam vitam attributum in futurum vel aliquam promotionem in Ungaria et ad Aulam Caesarem amplecti, in eo compromitto, quod si Ego forte efficere non possem, per Celsissimum Principem D. Dominum Fratrem meum Archiepiscopum Collocensem Paulum Szecheny effectum, quod ipsum et ille ore tenus suae Dominationi compromisit. Pro fidei autem Suae Dominationis servitio, dum Comitem felicem reduxerit, ipse et nunc per praesentes compromitto solutionem paratae pecuniae praestere

a Dato Praesentium annuatim tamdiu, quosque in ... (*innen többször javított, olvashatatlan sorok.*)

A továbbiakban már csak a datálás olvasható ki megnyugtatóan: 12. Mensis Octobris Anno 1699. (Ld. a mellékelt fotómásolatot.)

2. Széchenyi György instrukciója a magyar kísérőhöz, Toronyi Lászlóhoz. Széplak, 1699. október 15.

INSTRUCTIO

Pro Generoso Domino Ladislao Torony Filij mei in externas Provincias expediti per me constituto splendoris conscripta et extra data, secundam quam se in omnibus quam diligentissime, ad emolumentum tam sui quam perscripti comitis omnimode obligatus est, et erit accomodare. Et quidem

Primo Minemő okokbul s-melly szándékkal bocsátván el Fiamat idegen országokra s eő kmetis mire nézve requirálván rendeltem melléje, nem szükséges hoszu irással eő klmének elejben adnom, tudván s-tülünkis nyilván ertette maghis, hogy azert Istenes szándékunk, ugyan Isten eő Sz. Fölsege Neve dicseretere véghez mennyen, es mind Fiunk s-mind eő klmé Nekem s-egesz Nemzetségünknek gyönyörűségére Hazánknakis hasznossab szolgálattayára emletet Torony Uram maghánakis nagyob Promotiojara nézve szerencsessen veszedelem nélkül és szép Experimentiaval reajok tött s-szánt költségünknek s medio tempore utánnak leendő fohászzkodásinkbul származat keserűségünknek meg vigasztalásával, tanuságok által megh szaporitando gyümölcsével terhessenek megh közinkben mindeneknek előtte szükségés leszen hogy

2do Emletet Torony Laszlo Uram tiszta és Istenes életet viselyen magha előtt már meg ert elmével birván minden világhi hivalkodásokat felre tévén s-ahoz Istennek Sz. Kegyelmét imádságival es jo gondolatival segítségül híván mind Fiamnak s-mind mellete valoknak jo példát mutatván s-eötet ejel nappal szep modgyával arra kérvén s-intvén hogy az én Attyai kérésemet s-intésemet előtte viselvén s-az Isten Parancsulattayairulis semmi uttal el ne feletkezek, hanem Istennes és

tiszta illetét viselvén, a mely nélkül lehetetlen föl tett szandekait el vigezni s-Isten áldását maghára varny, kihez szügséges hogy előtte semi hivalkodo vagy mocskos tisztatalan szokot beszedekeket nem köll forgatni, sőt ha mások olyat kezdenének is eö klme impedialni es el fordítani tartozik; ezeket köll eö klmenek ertényi az inassa erantis.

Tertio Szügséges hogy mihelt Isten jo voltából mely nap vagy órában fognak indulni mind magának eö klme s-mind Fiamnak Diariumot csinállyanak es azon órától fogva valamely falukon helyeken, városakan, Várákan vagy Tartományokon által vagy mellette mennek, azoknak situatiojokat, neveket, s-a menyire lehet magok viselését s-bennek valo nepeknek ruhazattyak modgyát, és minden nemö dolgokban minemö observatiojok s-eletek es szokasak vagyon, mind magha connotallya s-mind az Urfi es az Inassatis connotaltassa, es azt az interrogatoriakat: quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando? jól elmejeben tarcsa s-illendö dolgokban curiosus legyen úgy hogy valamit hallanak látnak, s-hallani látni szabad? mindeneket halván, látván, és a kikkel conversatioban lesznek azoknak nemcsak nevet de micsoda nemzetség s-hova valo és holl lakik? föl köll irnya de azomban statiojok pedig holl lészen, merre mentek egyik a másikatúl hány német vagy olasz mély föld és holl paualtak menny ideig vagy oraig jól connotallyak.

Quarto Az uton jártokban költökbén a menyire lehet böchületes de kivaltkeppen batorságos szállásról köll providealni ne talan valami betegségel inficialt vagy tolvajokal tellyes heleben meg szálván s-mind egésségeknek s-mind eleteknek árthatnanak, akár mi ágyban pedig ne fekügyenek a fele szállásokat pedig mindenkor az első szállásson a jövendöbeli lehet tudakozni, s mindennek véghere menyire a mellett joll vigyázzon s vigyaznak es megh lássák kivel társolkodnak, ne minden embernek higyenek ha annál czifrábis mert az olanok között sokszor szokot dévai, s-hamis ember találkozni, a ki elsőben társul adgya ugyan maghát, de utollyára mesterkedik hogy a confidentia mellett mindenébül a hol emberi elme meg sem gondolná ki foszssa vagy mindenet el lopja ki sokakon magokra nem vigyázókon meges történt. Azért valamedig az olyan társát joll meg nem esmérik s-más jo akaroitulis dicseretes hirtet nem hallyák soha addig társóságban s-confidentianban ne ereszkegyenek véle, s ne opiniállyak semi dolgokat néki, se pedig uttyokat s-igyekezeteket senkinek ne jelencsék, hanem azok igen Politicusok lévén politice köll vélek bányi.

Quinto Vigyázni köll szorgalmatossan az Urfi magánossan nyommá se mennyen hanem ha Praefectussa nem lehetneis vele eõ klme semmi uttal ne távozék tüle, s-noha az Inasnak mindenüt s mindenkor utánna köll lennyi, mind az által simple magára csak az inasra nem köll bizni.

Sexto Nem köll engedni hogy az Urfi gyümölcsel, etellel, vagy itallal meg terhellye magát mohón, es hirtelen se ennyi se innya ne hagyja kivált képpen (Neki szokása) ha meg izadis mod nélkül isza a vizet a kit absolute tilalmazni köll, az Inasis meg ne mereszellye probalni hogy titkon vagy gyümölcsöt vagy vizet mereszellyen adni, kit ha eszre venne az inast igen köll ovni s-meghis köll büntetni mert az illyenbül nagy betegség es hirtelen szokot szármozni.

Septimo Ha Florentiaban be mennek mesterkedni köll hogy jo és bátorságos s-mennél olcsób szállást szerezenek a kiért menyiben alkuszik meg a Praefectus vigyázon eõ klme s-irja föl maghának ugy intertentiojok erántis föl jegyezvén, ugy alkudgyanak hogy ha főzetni köll tehát böcsületessenis élhessenek, mind utban s mind bent Florentiaban, mind másutis nagy Urakat, fejedelmeket meg udvarolván a menyire lehet eõ klme jelen legen és ha szinten az Urfi Praefectussával ott maradna s-eõ klmének ott hele nem volna vagy dolgai erkeznének el végezven orára az Urfi után mennyen, s-ollyan nagy helyyeken az Urfi nevét Familiaját es böcsületet meg lehet jelenteni, de utban és közönséges helyyeken más neveken köll jární s-neis jelencsek magokat az Urfi szolgainak lenni, hanem felre tévén a Nhgos Titulust mint ha csak tarsok volna Pruder kamarat nevel elhetnek.

Octauo Florentiaban meg vizsgálván minemő exercitiumok lésznek az Urfinak valok ugy Klmdnek az Inasnakis azonnal ahoz alkalmaztasak magokat abban pedig szorgalmatossak legyenek az just bizonyos orában irván, más orák lehetnek a kikben a lovaglást Iskolában tanulhattya, ugy az tánczotis, kiváltkepen az Olasz és Francia nyelveknek mentül jobban lehet mind a hármon exercealyák magokat, s megh tanullyak, kire nezve szükséges, sőt elis köll tavoztatni magyarul ne csacsogjanak, Deák es német nyelvenis kevesebet szollyanak, minden roszaságnak el távosztatásáért pedig, azon köll lennyi hogy del előtt vagy del után distractionak okáért egy két orát köll rendelni, azon kívül pedig csak egy fertály oraigis se az Urfi se magok otiosuk ne legyenek, kit ha el követnek lassan lassan hozza szokván a tanusághoz

jobban élesedik elmejek Istenes Intentiojokis ugy secundaltatik nem leven henyelésre valo idejek az büntist el távosztathattyak.

Nono Azhol csak a szükség h nem hozza maghával vizen s veszedelmes helyeken valo utakat ne járjanak, es mivel ez az Uy Esztendő leszen Szent Esztendő azért méltó hogy be mennyenek Romában, ott pedig ugy ne járjanak mint a ki sok kölcséget oda ment volt a Pápát sem látta, hanem mindennemő raritásokat csudakat Szentségeket és titkos helyeket megh járjanak mindeneke specifice föl irjanak, és az Urfi utannak azon kivüli recommendatus lévén nagy Fejedelmeknél azok által eő Szentséget meg udvarolják ugy más Cardinalokat és Fejedelmeket, s-azoknak mindénnémő szokását s-manerját consignatióban hozzák. Odavalo meneseknek pedig leg jób leszen Uy Esztendő es Husvit tájban mert akor Ferialok szoktak lenni s-bent mennekis tempore feriarum mind azokat megh lathattyak s-mind pedigh in tempore Florentiában az tanusságra vissza jöhetnek.

Decimo Mivel pedigh tudgya eő klme, hogy az Urfi ennekem egyetlen egy Fiam vigyazzon szorgalmatossan magha jövendőbeli hasznaért s-böcsületertis, előtte viselvén szép intésimet es affectiumat, hogy az Urfi másokkal vagy eő vele mások Disputajokban vagy Competentiában lévén öszve ne veszenek mely miatt mind böcsületben s mind eleteben (mivel az a Nemzet igen szokot vindicalni) veszedelmet ne szenvedgyen, ha illyent eszre venne eő klme, azon mesterkedjek hogy az Urfiat placidioribus modis auocallya onnét, s böcsületessen öszve alkuttassa, mert az ollyannak soha jo véghe nem szokot lenni; szükséges azért az Urfi böcsületit fönt tartani s tuiálni, de mod nélkül valo Persvasiot csinálni nem tanácsos, kire nézve másoknak helytelen szokot, s fönt hejazo discursusokat nem köll moveálni, hanem sokszor, es sok helyeken magoknál aláb valok előttis megh köll magokat alazni.

Undecimo Az mi a Penzt és költseget illeti aval diracte illyen methodussal köll elni, hogy midőn az Cambiatoroknál Praefectus Uram pénzt véssen föl mind az Urfi s-mind klmed jelen legyen s mind az harmon de kivált képpen Torony Uram a kinel köll a penznek lenni, joll föl írja micsoda helyen minemő embertül, es mennyit vettek föl azeránt valo Quietantiakat Praefectus veszi maghahoz. Mivel pedig a Praefectus veszi föl az ollyan penzt s-eő adgya Torony Uram kezében azért méltó hogy eő klme quictallya Praefectust e converso

a Praefectustulis vegyen, számadása Liquidatiojára olyan attestatiot hogy enyit és nem többet adot eö klme kezehez. Azon kívül szokás az, hogy az olyan Cambiatoroknál egy hetig ketőig eszten-deig vagy felig tovább vagy kevesseb időre ha nála hagyák a pénzt, tehát örömost interest fizet azért Torony Uram szorgalmatosan vigyazzon hogy ha eszre veheti a ki megis lehet hogy Praefectus Uram olyan interesrül végezne tehát connotallya Torony Uram maghának es se edgyik se másik privátumjára ne forditassek az olyan penz, hanem ad communem necessitatem kirülis okvetetlen szamot köl adni, azt a politiat pedig es practicat ugy vehetnyi eszre hogy ha az penz a Cambiatorral szemben leven, mindjarast föl nem veszik, s-csak egy hetig maradis nála tehat okvetetlen interesse jár, ha föl írja pedig eö klme mely nap micsoda helyen nevezet szerint kitül és mennyi penzt vettek föl, Ennekem meg köl írnija s-ahoz valo szükséges documentumokat Praefectusnak meg köll jelteni hogy meg külgye nekem az kivaltkeppen akoris szükséges mikor itt ujjobb Cambiumot csinalok. Mind ezek eránt azért s-mind más mellete valoknak politioiaira s-practicaikara eöklme hazánk Fia lévén igen vigyazon s-observallyon. Mivel pedig a penz az eö klme kezenel lészen az által adatikis ki azért mennel fősvénnyeben lehet ugy kölcsön s-akarmi bolondságot pedig s-haszontalan dolgokat absolute ne vásáruilyanak, hanem minyjoknak Praefectusok kívül böchületes köntösseket csinaltathatni, mind azért abban se légyen nagy liberalitas és excessus eö klme pedig az Urfi es Praefectus hire nélkül semmi féle pénzt ne fizessen ki, de azokis eö klme hire nélkül semit se költsenek hanem a mi szükséges egyetértvén vegyenek s-mind a hárman mindeneket föl irjanak hogy szamadasok concordallyon a kit minyjoknak (Isten visza hozván) tartoznak kezemben adni. Hogy pedig a pénzben meg ne csalatkozzék vagy eötet meg ne csallják, szükséges be menven akár mily országban a pénznek mi voltát s-ott valo folyalmattyát ki tanulván minden féle pénznek nevét maghának föl írja és computallya ott valo pénzül mennyit teszen s-azt forditván a mi pénzünknek számára mind kétféle képpen tegye fel számadásit mert az szerint veszek számot eö klmétül.

Duodecimo Az melly Provinciában, várban vagy városokban s-Erösségekben valamint experialni akarnak szokás ugyan hogy ittal penzt agyanak mind azon által azon köll mesterkedni a mennyire lehet hogy az Urfi böchületi meg ne serődgyek de sokat se adgyanak a mely legh jobban megh lehet az olyan alkalmatosságokban a midőn már jól

megh ismert és meg tapasztalt negy eöt Groffokkal vagy Barokkal correspondeálván az olyan ten helyeket visitallyak, s-mindeniketül magán magán pénzt szedvén azt öszve tévén eö klme athattya Bibálét és így kevesseb költségel mehet véghben.

Decimo3^{to} Mivel sok nagy Főrendekhez s-talán Herczegekhez is az Urfinak recommendatoriaja vagyon azért nem csak azokat de más Főrendeket, Herczegeket, es Monarchákat el nem köll kerülni azoknak udvarolni szükség, hogy az Urfi mindeneket jól observallyon és maghának notallyon.

Decimo4^{to} Ha az Cambium a vagy Pénz deficiálni kezdene, Ennekem idein tudtomra köll adni hogy arrul in tempore provideálhassak.

Decimo5^{to} Minek előtte az Urfi tanulását, exercitiumit s-illendő állapotokat Florentiában el végezne és concludálná idein nékem meg köl irnya (jollehet mind ezek büven Praefectus Instructiojában föl vadnak tévén mind azáltal Torony Uram igaz hiv voltában mellyeitül fogvást hozzánk mutatot, eö klmének is pro majori esse föl tenni szükségesnek itéltem) hogy ha ugy fogh teczeni más Provinciakra valo expediálása eránt disponálni tudhassak.

Merre és minémő Országokon által tanácsassab menyi s-hasznossabis volna, jobb veghere mennyi s-aszt ennekem genuine meg irnya, hogy ithon mind arrul disponálni s mind pedig a dologrul determinálni tudhassak. Mind az által az en hirem s-akaratom kívül az ilyen Provinciakra vinni az Urfiat semmi utal ne merészülyék.

Decimo6^{to} Egessgere penig az Urfinak mint szeme fényére ugy köll vigyazni, hogy az meg ne bomollyék, ha penig történet szerint valamelly nyavallyaban esnek minden hallogatás nélkül, mihellyen veszi eszre hogy roszul kezdi maghat irezni, azonnal tudos, okos, bölcs, expertus válogatot Doctorokat keressen föl, és Praefectus-sal egyet értvén hivassa egybe s-tanacsot tartán föle curaltassa s-orvosultassa (Conscientiája szerént is erre obligatus lévén) Ennekem pedig minden postán szorgalmatossan mind magha eö klme mindenémő occurrentiarul s az Urfinak constitutiojarul es alkalmaztatásáruul ugy az mellete levőknek irgyon s-az Urfi val irasson, föl tévén nevezet szerint a postákat mellyeket köl levelemet dirigálnom, mindennek föl pedig ha az Urfi megh talalna betegedni, olyankor minden circumstantiajat egessge nek meg köll irnya.

Decimo7^{mo} Mitt irtam legyen in praesenti puncto Instructio szerint az Praefectusnak? Toronyi Uraméknak in paribus kezénél lévén Praefectus Uram Instructioja, aztat joll tekéncse meg Toronyi Uram a tevő legyen a mit azon punctum dictal.

Decimo8^o Hasomlo képpen vigyazon valami vissza vonyas, vagy mi a féle az Urfi s-magok között hanem holl edgyik holl másik engedgyen egy másnak, s eő klme menyire lehet engesztelleye, s rendben vegye a dolgot. Ha pedig gyakrabban esnek s-látna eő kglme gonosz ki menetelet aszt cselekegye a kit in hoc puncto Praefectus Instructiojában adtam.

Decimo9^o Referálom maghamat Praefectusnak adott azon Punctumban föl tett Instructiomhoz a kibén eő klme szorul szóra a tevő legyen a ki ott parancsoltatik aval semmit se negligállyon hogy kevessebet teszék föl a mint keléne, mert azért leszen Praefectus Uram Instructiojanak parja keziben hogy mind azokhoz egyenlő keppen alkalmaztassa maghát.

Vigesimo In hoc Puncto etiam accommodetse Instructioni Domini Praefecti act tandem.

Ultimo Mivel csak nem lehetetlen mind szerencsét s-mind szerencsétlenséget s-magok alkalmaztatását mindenestül papyrosra tenni s-ad nutum mindent föl írnya, kivált keppen a kik casusok szoktak occurralnyi, hanem Torony Uram megéret elmevel birvan s-Enis az eő klme expinalt dexteritasiban s-sinceritasaban bizván azon kivülis hazzánk Fia lévén nem csak rendelt füzetössünket, hanem jövendőbeli böcsületet s-altalunk promotiojat s-leendő gyarapulasatis várván, a kit itt föl nem tehetünk az eő klme dexteritasanak synceritasanak és lelki ismeretinek subycialom, tudván azt hogy Isten előttis számat tartozik adni ha tehetsége szerint véghez nem viszi azt Fiunkhoz, a ki illik, nyilván lévén eő klme előtt, hogy egyetlen egy Fiunk az Urfi, kit valamint szemünk világát úgy kívánunk oltalmaznyi s-nemis egyebért küldöttük anyyi földre mind eőtet s-mind klmedet, hanem hogy mind klmednek neve dicseretére, klmes Urunknak s-oroszagunknak hasznosab szolgálattyara, s Familiánknek böcsületere vállek tanussagha. Azert kldis azon legyen hogy örömnkre terhessen meg vele együtt úgy essék eő klmének meghanakis nagy böcsületere s-előmenetelere s-ollyan szerencséjére a kit eő klme magha sem imaginalhat maganak mely erant maghamis olly szandekben vagyok eő

klme felől. Tudom contentus leszen vele s meghis köszöni még Gyermekijs mind azon által Esztendőként hogy az eö klme szolgálattya és Társasága heában ne essék ad interim rendeltem eö kglmének fizetessül ket szaz Forintot kész pénzt és egész böchületes eö klmehez illendö köntöst. Touáb valo el szánt jo akaratumkat pedig ha Isten szerencsessen az Urfival együtt visza hozza eö klmet, okvetetlen bizonyossan varja eö klme; e converso mivel eö klmeis sokat experialhat s-a mi költségünknek alkalmatosságával anyit is tanulhat a kit masut tiz esztendeig sem tanulhatna; azért onnet meg térvén eö klme ha nékem vagy Fiamnak eö klmére szükségünk volna es eö klmének alkalmatos lenne hozzaja illendö conditora s-Füzetesre tartoztani kívánnánk eö klme megh maradgyon, mastani uti alkalmatosságal pedig étele itala leszen az Urfival; De reliquo ha ezen Instructiojában valami ki maradt volna, utaque etregatque ratione a kivel ha él assecuralom se kárt se szigyent nem fog vallani. Praefectus Instructiojának parjatis gyakorta pervolvallya, onnadis vehet lument es igy hozza Isten eö klmetek mind fejenkent szerencsessen kívánom.

Actum Szeplak die 15. octobris 1699.

3. Széchenyi György instrukciója fiához, Széchenyi Zsigmondhoz. Széplak, 1699. október 15.

INSTRUCTIO

Pro Filio meo comite Sigismundo Szechényi in Externas Provincias per me expedito, iuxta quam etiam, sed et secundum Instructiones Domini Praefecti Ludovici Coenen, et splendoris Ladislai Torony suorum (quarum paria prae manibus habebit) se se absolute in omnibus accommodare sub gravi animadversione mea dedebit, et

Primo quidem Jol tudod kedves Fiam ennyi sok máris exponált, s-továbbis reád exponálandó költségemmel ilyen hoszú utra azert küldelek, hogy elsőbenis az Ur Istennek neve dicséretire, az után kglmés Urunknak eö Fölségének hasznossab szolgálattyára, s-megh nyomorodot Országunknakis hasznára, es Nevünk, s Familiaranknak böcsületére s-magadnakis mind hired, neved terjesztésére, s-kevessecskednek conservatiojára, s-ahoz töbnek keresésére, promotiódra,

s-minden dolgodnak szerencsessebb successusára ugy tanully, s-ugy experiály mindeneket, s-ugy inculcáld fejedben minden Nemzetségeknek szokásit, hogy ezeket szerencsessen consequálhassad, s-Nekemis öröömre, és consolatiomra jöhess viszá, az ki hogy kívánságom szerint betelleyesedgyék szükséges mindeneknek fölötte, hogy

Secundo Tiszta, böcsületes s-kiváltképpen Isten Parancsolatihoz szabot életett jártadban, költödben visely, teromptō Istenedet imadván, eyel, nappal annak kegyelmét imádsággal sollicitálván, az Én sok szép intisimrulis ne feletkezz el, rosztársosságbn magadat ne adgjad, gonosz, és helytelen példáktul oyad magadat, s-nem hogy az olyanokat követnéd, kiváltkép ha magad Társaiddtúl, s-embereiddtúl látod, hanem inkább azokat megh incsed, s-magad jót kövess el. Ezeket cselekedvén ha az föl tett szándékokra inhabilis vólnális az Istennek kegyelme, s-irgalma minden jora reá segét, ugy várhatod elsőben az Isten áldását, az után dolgaidban progressusodat, s-mind Nekem, és édes Annýádnak Attyai, és Anyai áldásunkat. Ezekhez szükséges

Tertio Ha tanulnyi, s-experiálynyi akarsz, a mely nap Tülünk el mensz Diariumot csináltatván magadnak valamelly Falu, Város Vár, és Praesidiumokon által, vagy mellette mensz azoknak Neveket Situssokat föl irgyad, elmédbenis megh tarcsad, Nagy Urakat, Fejedelmeket megh udvaroly, azoknakis Neveket Nemzetségeket, és Szokásokat a mennyire lehet observálván connotáld, helyes is tiszta dolgokban curiosus légy, ugy hogj a kit szabad látnyi és hallanyi? megh lássad, es hallýád. Mind ezekben ély, es adhibeáld, s-kövessed ezen kérdendő szokot: Quis, quid, ubi, quibus auxilijs, cur, quomodo quando? a kiket ha adhibeálsz tam Politicam, qvam Practicam, Usum et Consuetudinem, Locorumque, ac hominum Nomina non tantum notabis, sed et memoria tenebis. A.S.

Quarto Az hol pedigh megh fogtok szállanyi, vigyaz hogy egésséges, es bátorságos hely legyen, s-megh fáradván akar mi mocskos ágyban ne fekügyél. Az hol haltok pedigh Toronyval, s-Miskeivel ajtoidat be szegezettvén mind kettőt közel hálosd magadhoz, s-Praefectussal egy házban mind négyen hálylatok, partikáitokat magatokhoz közel rakjátok, megh szomjúhozván pedigh, s-izzadván, megh túrtöztesd magadat migh enyhödöl, s-meleget eszöl, az után igyál. Ahoz videas cui fidas, minden embernek társosságbn s-confidentiajában ne adgyad magadat meddigh emberségének, s-Nemzetségének végére

nem mehez, mert azon országban sok álnok ember, csak azért is
cífrán, s-gabalér módon jár, hogy társosságban adhassa magát,
s-ahol senki meg sem gondolná, ott csalhasson meg más, s-min-
denéből ki foszthassa, vagy meg lophassa, s-talán éltitis el vehesse.

Quinto Egy átalán fogva csak tíz lépésnyireis magad, vagy az ina-
sodal ne mény, hanem vagy Praefectusod, vagy Torony mindenűt
veled légyen: arrais vigyáz Teneked szokásod lévén, a gyümölcsben
telhetetlen vagy, hertelen, és sine consideratione eszel, s-izsol, ide-
gen Országon pedigh más aura vagyon, hamar el ronthadatod ma-
gadat, az után se tanuságodban, se más állapotodban elő nem
mehez, nekünk bút, gondott, galibát, s-költséget, magadnak pedigh
sanyaruságot, s-nyomorúságot szerez, azért temperate élly, Prae-
fectusodnak, s-Toronynak szavát fogad, s-ha meg intenek ne dur-
czoskodgyál, hanem inkább emendáld magadat. Nagy helyeken Ud-
varokban, és Uraknál magad Nevét s-Titulosod meg jelenttetheted,
de uton járván embereiddel csak Társ légy.

Sexto Florentiában érkezőn a Just szorgalmatossan irjad, es tanul-
lyad, az Francia, es Olasz nyelvet (Magyarul, deákul, németül nem
beszélvén) mind írnya, olvasni, meghis ertenyi, szollanyi meg ta-
nullyad. Cum tempore a Lo Oskolátis exerceállyad, ugy az Fectölést,
Tánczolás, és más hozzá illendő exercitiumokat exerceállyad. Nap-
jában dél előtt vagy utánna egy, két órad lehet mulatságra, a többit
tanulásodra fordicsad, s-ne henyély. Kevély ne légy, veszekedést se
magatok, se mások között ne indic, sőt ha mások kezdenének is, ott
hadd, s-el menny, nagy imaginatiokat, s-persvasiokat magadnak ne
csinally, mert avval job ember nem lesz, hanem inkább meg alázván
magadat nalodnal aláb valónakis, idegen országban lévén, cedály.

**Quo ad Puncta Septimum, Octavum, Nonum, Decimum, Unde-
cimum** NB az Expensák, és pénz eránt. Duodecimum, Decimim
Tertium, Decimum Quartum, Decimum Quintum, Decimum Sextum,
Decimum Septimum, Decimum Octavum De Puncto ad Punctum
kezednél lévén Praefectus, es Torony Uraimek Instructioja visgáld
meg jól azokat, es mindenekben azokhoz alkalmaztasad magadat.

Decimo Nono pedigh egy átalán fogva a mint Isten áldását, mind
magad szerencsáját s-egessegedet kívánod, az Aszonyi, s-Leanzo
személyektől, s-azoknak illetlen Conversatiojától oltalmazsad ma-
gadat, mert egészségedben ugy meg romolhacz, hogy holtigh való

koldussá lehecz, s-Lelkednek is annyi kárt tehecz, örökké való kárhó-
zásra eshetől, s-olly helyen találhacsz pedigh conversalkodnyi (a mint
sokékkal megh történt, s-példánakis eligh van) hogy életedetis ott
hagyod. Ezekben azért mind Praefectusodnak, s-másokbanis, ugy
Toronymakisz szovát fogad, megh törvén magadat engedelmeskedgyél,
mert Te még iffiu elmével birván, azt gondolod, hogj mind jok az il-
lyenek, de az után, s-üdüvel bánod, es siratod megh ha Instructioimat,
Szép Intisimet, s-Náloednál eöregjebbek Correctioit megh veted.

In Punctis autem Vigesimo, et Vigesimo Primo alkalmaztassad
magadat Praefectus, és Torony Uraimék Instructiojához.

Pro Ultimo. Mivel lehetetlen mindeneket Papyrosra tenni, hanem azért
küldöttem Veled mind Praefectusodat, s-mind Toronyt, hogy a kit
magad nem tudnál, vagy nem ertenél, azoktúl ertekezzél, Intéseket
pedigh, s-correctiojokat semmi uttal ne merészüllyed apprehendálni,
hanem inkább immittálljad, s-el kövessed. Hanem ha valami rosztat
vennél észre benne, azt Ennekem megh irjad, mert eöki minden
dolgaidath megh irgyák abban bizonyos lehecz, s-ha megh értem szo
fogdatlanságodat, henyelésedet, vagy roszt eletedet, feslet erkölcsödet,
el nem hiheted, s-magadnak nemis imaginálhatod, Engem s-édes
Anyádat, mind az méltóságos Erseket, ugy igaz Attyád fiát Ebergény
sogorodat keservessen megh szomorétván minémü apprehensioval
lészünk hozzád. Azert nagyobra nem kerhetlek, s-nemis inthetlek,
hanem az egy élő Istenre kénszerétlek, tudván azt egyetlen egy
fiu magzatúnk vagy, s-Familiánkban pedigh legh utolsó ág, a ki
által köllene hiresednyi, s-gyarapodnyi Nemzetségünknek. Kire nézve
mind tanuságodban, s-mind Exercitiumidban ugy alkalmaztassd ma-
gadat, hogy gyönyörüségünkre terhes vizzá. Ezt a keves üdöt szánd
csupán csak ezekre, s-tégy felre minden bolondságott, gyermekséget,
es mostani iffiu gyönyörüségedet, el végezvén ezen utadat minden
nyájosságra, s-gyönyörüségre eligh üdüd léssen az után, mert ha
most ilyenekben töröd fejedet, s-nem tekénted utánnad való bünkat,
gondunkat, s-temerdek sok költségünket, s-csak ugy jösz haza a mint
el mentel, job let volna inkább ithon mradnod. Reményük mind-
azonáltal ennyi sok szép Intésönket hejában nem veszed, hanem
eszeddel élisz, és örömünkre jösz haza. Kit az Ur Isten engedgyen.
Evvel concludálom s-a többit bizom magad emberségéreis.

Actum in Széplak die 15. Mensis Octobris, Anno 1699.

4. Széchenyi György instrukciója a tanulótarshoz, Miskei Jánoshoz.
Széplak, 1699. október 15.

INSTRUCTIO

Pro Egregio Juvene Joanne Miskeij Filij mei Sigismundi Szechénij in externas Provincias proficiscentis Ephebe, qui tam juxta eam, quam Domini sui ac Praefecti, splendorisque ejusdem Ladislai Toronij Instructiones se se diligentissime accomodare obligabitur.

Et primo quidem Mivel okát jól tudgya mire nézve küldöm el Fiamat, s-eötetis avval, azért hogy jó, s-Istenes szándékok be tellyesedgyék szükséges legh elsöbenis, hogj

Secundo Megh gondolván minémü szerencséjére esik ezen alkalmatosság Négi, kit tülönk nagy gratiavalis vehet mellyet más böcsületes ember gyermekei, s-nálanál nagyob rendbelöl valók is, söt Vrfiakis drága pénzen megh vennének, azért ezeket előtte viselvén hogj eö nékijs mind böcsületére, s-mind elő menetelére fordulhasson utazások, szükséges, hogj tiszta, es Istenes életett viselleyen, s-Vrának rosz példát ne mutasson, mind a Mij Intisünkre vigyázzon, mind pediglen Isten Parancsolatait előtte viselleye, imadgya az Istent, s-kérje kegyelmét, hogj föl tet szándékjokban, s-utazásokban szerencsessek lehessenek, a kit ugy nyerhet megh, ha (a mint irám) Istenesen fogh élyni. Azomban

Tertio Mindeneket a világon Diáriumjába föl notállyon, s-curiosus légyen, az Vrára pedig valamin a szeme világára, ugy vigyázzon, s-eijel nappal csak egy oráigh se távozzék Tüle, ha mi jóban parancsol Négi szó fogadó légyen, ha pedigh veszi észre, hogy az Urfi gonosz szandekkel vagy helytelenül parancsolna jelencse megh Praefectussának, s-Toronynak, s-azt pedigh olly modalitással referállya hogy veszekedés ne légyen a vége.

Quarto Az Urfinak ételére, itallyára vigyázzon, s-gyümölcsöt mód nélkül valót ha kívánis magának ne hozzon, s-neis adgyon, ha megh izzad pedigh, vagy megh fárod migh megh nem hül, s-enyhödik vizet neki kívánságul se adgyon; Ha rosz Társosságba, vagj más feslet erkölcsben megh tapasztallya Praefectussának, s-Toronynak megh jelencse.

Quinto Ha magok között valami egyenetlenséget, vagy az Urfi, vagy Praefectus, vagy Toronij részéről észre vehet, Nékem megh irgya, s-máskéntis mindenekről tudósícsion.

Sexto Mivel pedig eötet magatis nem ok nélkül küldöttem oda, hanem azért hogy valamint Fiam fogh tanulni s-experiálni, eöis mindenekben szorgalmatosan úgy exerceálja magát, s úgy tanuljon, hogi onnét vissza térvén ez utánis annyival alkalmasabban szolgálhasson mind Nekem, s-mind Fiannak, mert egyebaránt vissza térvén tartozni fogh hozzá illendő szolgálatonkban, s-Conditióban ahoz illendő képpen rendelendő füzetésért Nálunk megh maradni, s szolgálni. Azert minden Mesterségét vesse megh, s-azon légyen, hogy szép experienciával, s tudománnyal Fiammal, es a többivel edgyüt vissza jöhessen. De reliquo eö Néki hosszu Instructio nem köl, hanem minden uttal azon igyekezzék, hogy mind Fiam, mind Praefectussa es Toronijs hol s-kitül, micsoda helyen, s-mennyi Pénzt vesznek föl, es abbul mit hová tesznek, s-költenek el? Szám adásban föl irgya s-Isten haza hozván eöket Ennékem megh mutassa. Ezeknek pedig minden cselekedetiket jól observálja, s-magának notálja, es Ennekem volta képpen megh irgya. Ezen kívül a mij töb Instructioját illeti: hármön vannak elötte valók, azoktul függön, és vegyen töb Instructiót, azon kívül pedig mind az Urfi, s-mind Praefectus, es Toronij Instructioibül büven tanulhat, kikhez minden Punctumiban alkalmaztassa magát, es ha megh hallom, hogy rosszul viseli magát, s-nem jól vigyáz az Urfira, bizonyos lehet benne nagy büntetésünket el nem kerüli: holot pedig kötelessége szerint hív, es szorgalmatos léssen, s-Isten Minnyájokat szerencsessen megh hozza, el hitetheti magával olly szándékkal, s-igyekezettel vagyok hozzája, hogy emberreis tehessem, promoveálhassam, s-jövendőbeli eletérülis provideálhassak. Mind ezeket úgy maga kötelességétis s-a Mij parancsolatunkatis maga elöt viselvén engedgye Isten szerencses haza jöveleteket.

Datum Széplak die 15. Mensis Octobris. Ao. 1699.

5. Széchenyi Zsigmond levele Ebergényi Lászlóhoz Firenzéből 1699. december 22-én

Kiváltképpen valo kedves Edes Soghor Uram tiszta igaz atyafiui kötelességgel valo sok szolgálatomat ajánlom Keygelmednek.

Basztifalubul 29 novembris datalt s-nékem irott uri levelét nagy örömmel, s-tisztelendő böcsülettel vettem Isten éltetvén ezen velem tet Attafiságos gratiaját jövendőben meg szolgálnom el nem mulatom, hogy rolam el nem feleltkezet. My Istennek hála nem csak Velenczeben (a mint az előbbenyi leveleimbemis meg irtam) hanem Velenczebül Florentiabanis szerencsésen el erkesztünk, kinek már töb egy holnapja, hogy Florentiababan vagyunk. Mihánt ide erkesztem azonnal az it valo fejedelemhez audentiára mentem, annak utánna az Accademiaban hordozotkodtam, a hol mind az lovaglást, fectölest, tánczat, architecturat, nyelvet, de fő képpen az just frequentalom, de nem irom hogy minden nap, mert az lovaglás ugy el bádgyaszt, hogy néha az tánczat és nyelvet fébe köl hadnom, melynek okáért Praefectus Uram nem contentus velem, mert azt akarná hogy az tánczat leg jobban frequentálnám, aki mindenkor nem lehet, mert őt orakor regve föl kelvén, cavalericzára menvén hetetfél orakor egész tizen egy oráig mind lovagolok, melly nagy fáradság eleinten annak, aki még hozza nem szokot, és így fáradt testel levén neha azon ket exercitiumot fébe köl hadnom. Mindazon altal assecuralom arrulis eötet, hogy azokatis ugy meg fogom tanulni, mint egy Urfiatt szokot illetnyi, én pedig az többibemis az instructiom szerint alkalmasztatom magamat, hiszem hogy Toronyi Uramis eddigis communicálta kegyelmeddel dolgaimat, a kibül könnyen meg ertheti kegyelmed, ha valamit azon ellen vetettem volna. Nagy örömmel értettem Meltoságos Groff Uram Attyam és Meltoságos Groff Aszszonyom Anyám eo Nagok, ugy szintén a két kis Hugaim eö kegyelmek egészegeket, Isten tarcsa továbbis eö Nagokat s-eö kegyelmeket, kegyelme-tekkel edgyut szerencsessen s-jo egeességben sok számu esztendeig. Enis élek még fris egeességben eö Nagok kegyelmekek szolgálattyára, ugy az velem levökis. Tiszta atyafiui szeretettel örülök kedves Néném Aszszonyomon, hogy eö kegelmét az ur Isten egy szép magzattal s-katona fiacskával megh áldotta, kit Isten éltessen sokáig szülei örömére s-consolatiajara, es nevel-lye nagy maga szent neve dicséretire. Azomban meg nem irhatom s-meg sem mondhatom s-ki sem exprimálhatom nagy köszönetemet kegyelmednek, hogy kegyelmed maga dolgait fébe hadván, éngem defendal, tual az éhel hot farkas természettel biro attyafiaktul, kérem alázatossan ez utánis ne szánnya faradságot, és engemet edgyüt szerelmes feleségével néném aszszonyommal defendalni, paronkat fognyi ne terheltekk, mellyet jövendőben Isten szerencsésen vissza veszérelvén duplán meg szolgálnom el nem mulatom kegyelmednek. In reliquo az kegyelmed atyafiui szép

gratiájában szeretetiben ajánlom magamat, s-kivánván hogy levelem szerencsés órában és fris jo egészségben találja kegydmedet.

Datum Florentia die 22 Decembris 1699.

Kegyelmednek igazán szolgáló s-szerető attyafia és köteles szolgaja

Szécsényi Sigmond

P.S. Meltóságos Groff Attyám Uramnak és Aszszonyom Anyámnak eő Nagoknak és Néném Aszszonyomnak eő kegyelmeknek sok alázatos szolgálatomat ajánlom, bocsánatot várván, hogy ezen postán levelemmel eő Nagoknak nem udvarolhattam, mert amit irnom köllöt volna eő Nagoknak, az el mult postan meg irtam.

6. A praeceptor, H.L. Coenen levele Széchenyi György grófnak Firenzéből, 1700. február 16-án.

Illustrissime Domine Comes Domine Gratosissime

Hac posta recipio Illustrissimae Dominationis Vestrae gratiosas literas de dato 30. januarii, ex quibus non absque stupore intelligo, quod Illustrissima Dominatio Vestra jam quartas hoc Ao. expedierit, et quod ad manus meas non venerint, nisi duae, una de dato 11. januarii et praesenti posta altera spero Illustrissimam Dominationem Vestram nunc recepisse parvas meas responsorias, quas propter tunc imminens iter prolongare non potui, et si in illis non directe respondi, nunc repeto, quod expensas, quas fecimus evitare non potuerimus, et quod summopere delerem, si quid piam contra Illustrissimae Dominationis Vestrae spem evenerit, sicuti mihi in praecedentibus gratosissime dignata fuit scribere, quod curum attinet ego nunquam necessarium judicaveram, sed cum hic moris sit habere unam schetiam cum uno equo, sic illam nisi sumptus nimis magni essent, non inutilem judicassem, quod attinet numus praesentandum Dominae Frescobaldi, ego scripsi Domino Gaun quomodo deberet esse ut ipsi gratum esset, sunt enim parvula infertam quibus utrumque Damae ex argento deaurato pro pulveribus ac multis aliis rebus et quae fiunt, Augustae Vindicorum quod Dominus Gaun optime curabit fieri, modo Illustrissima Dominatio ipsi scribat de quali pretio velit, aut curet fieri, ego ipsi scribam quo debeat dirigere, et quomodo debeat esse signatum cum

uno Zifaro Dominae Frescobaldi, quae certe aliquid meretur, quoniam heri in nostro reditu nobis denuo misit viginti quatuor flascones vini optimi et caput apri, die martio praecedente ivimus hinc priscem, ubi una nocte morati sumus, et vidimus varias antiquitates, quarum similes nunquam vidi, inter coeteras autem opus stupendum, turris nempe ingentis altitudinis, ex mero marmore, quae ad longitudinem septem brachiorum ad unam partem incurvata est cum tanto artificio, ut omnes fere conveniant, quod sponte et ad demonstrandam capacitatem hujus architecti sic facta sit, alias enim non potuisset in tantum se inclinare, sine aliquo detrimento vel rüptura, cum autem nulla sit et incipiat incautura in pede turris, sic mihi nullum est dubium, quin hoc ante factum sit, altera die ivimus Livornum ubi vidimus splendidissimum quamvis portum Maris repletum magnis navibus vesperi ivit Dominus Comes ad Audientiam Serenissimi Principis, qui ipsi immediate post misit optima vina et sex homines cum aliis rebus volatilibus sacaro et aliis rebus ad manducandum, altero die mansimus in eodem loco ad videndas ibidem varietates et opera, quae ibidem valde bene repraesenta, tertia redivimus Pisam, et eadem die Lucam, quae est parva Respublica visu digna, sequenti die post prandium Pistoam et altero redivimus Florentias ad Exercitiam et Sic illud iter quod debuissimus facere fecimus his bacchanalibus, et in reditu inveni gratiosissimas Illustrissimae Dominationis Vestrae Literas cum uno altero cambio ad quingentos scudos romanos, quos meliori quo poterimus modo applicabimus in itinere nostro Romam et reditu Florentias. Ego his quadragesimis scribam nostro cambiatori Romae, ut nobis teneat ad Septimanam Sanctam duo cubicula parata, et consequenter hinc non nisi penultima septimana nos movebimus et Romae quam diu placuerit Illustrissimae Dominationi Vestrae morabimur, summopere gavisus sum, quando intellexi, quod tandem Pater Emericus cum Confutione in sua praetensione desistere debuerit, quoniam semper plus timui fraudes alicujus monachi, quam alterius cujuscumque hominis cum nulla hic dentur.

Nova me recommendo in omni submissione possibili et manco Illustrissimae Dominationis Vestrae

Humillimus obedientissimus et fidelis
servus H.L. Coenen

Dominus Frescobaldi et ipsius Consors quavis posta currant salutari Illustrissimam Familiam

Florentiis 16. Febr. 1700.

7. Toronyi László levele Széchenyi György grófnak Firenzéből, 1700. február hónap 16-án

Illustrissime Dne Comes Dne Gratosissime

Salutem et humillimorum servitorum meorum in gratiam et favorem ejusdem indefessam proptitudinem. Megh sem magjarázhatom gjöngé olasz calamusommal minemű nagy örömmel vettem legien Ngod 30. Januarus, az Nagj Erdő föl tamodasarul nekem írot Vri Méltossaghos levelét: eörüllünk mindnyájon, hogj bizodalunk szerint, s-a mint reménlettük, ugj discossegeesen hallotaibul föl tamadott; Pater Szurkos Uram Ngtok ellen incselkedő szándéka pedigh, hogj ezeránt mortificaltatot; hálá Istennek. Taland az hatarak erectioja alkalmatosságával, már ez ideigh azon Pater Imre szomszidságtalan szándéka elis temettetet; melyre nizve kivanom azon Erdőnek békességes birásaban Isten tegje Ngtokat nyomossa és sokaigh éltesse szerencsessen. Csudalkozik Ngod Uri leveleben, hogj leveleinket eppen ritkan veheti; mij pedigh e converso Nghod levelein csudalkozunk, hogj enny időtül fogva megh nem tanulhattak a florentiai utat, s-igen nagy Uysagul insinuallyak magokát. Irhatom Ngodnak hogj iffju Groff Urnak jo egessege szolgál, jól alkalmaztattya magat, de azt kedvetlenül értetem, hogj Ngtoknak megh bomlot egessegek, seött a mint értem Ngd Uri levelébül már két labu lovakkal biztattya magat Ngod, a mint hogj már Mihaly Deáknal két araszal nagjober gyerkőcze legenkéketis kerestetet Ngod de a mint írja Ngod, Magyar országban nem találkoznak. Ha azért Nagod kívánsagat előb tudhattam volna (csak tegnap előtt jöttünk megh Livuriumbul a ki Florentiatul 60. olasz mélföld) iffjabbik Etruriai Herczegh udvarlásarul, a hol sok szép raritásokat láttunk, mind a tengeren, s mind pedigh az ut jártaban, mely raritások között, egj gallyában láttam a többi között három gyerkőcze legenyeket, egyik szerencsen lévén, a kik aligha Mihaczy Uramat meg nem előznek magosságbul azok alkalmatossak lehettek volna, mert a Fertónis mulatsaga volna Nagodnak velek, csak egy lectika köllöt volna, a melyben Nagodat gázolast hordosztak volna. Itt Florencziabanis vagyon ugjan két szálinto Abbas, de semmiképpen nem disponalhatom eöket, hogj a Fertó latogatasara mennyenek. A mi Romaba való menetelünket illeti, Isten eö Sz. Feölsegehe jo akarattyából s-engedelmebül azon vagjunk hogj Húsvét előtt legh aláb ket héttel bé mehessünk, a honnéd Nagtokat levelünk által büvebben fogjuk tudositany. Igen akarjuk, hogj Szabo Andrasis Romában szandekozik, csak megh ne váltostassa szandokat, én kivaltkeppen nehezen várom hogj el érkezik, mert régen öszve vesztem a német ruhával, ha Szabó András el jönne,

talán megh békéltethetne bennünket etc. En az Nagod parancsolattya szerint, leveleinkben cartifol- és articsoka magot küldöttem, de mégh fele megh maradot, a ki leveleinkben nem fért, ha kívántatik azt is successive megh fogjuk küldeny. A szamadást pedigh, pro nunc megh nem küldöttem, hanem szintén actualiter annak ad purum le írásában faradozok, a jövendő postán infallibiliter transmittalom, hogi Nagod kivánságanak eleget tegjek. Akarom hogy Egry Uram ily hamar perfcialvan magát, s-máris allegál in partibus Mesko Uram szekere után, az nem csuda, mert most ugy jarjak a vilagot: Mijs valoban sokat allegáltunk már eljövételünkül fogvást tum in partibus Styriacis, Carinthiacis etc. tumquam Italicis, mind szekér után, mind szekér előtt; mind lovon s-mind gyalogh, az Velenczey, ugy mint Adriaticum Tengerenis, nem külömben most utullyán in mari mediterraneo, a mellyet Nagod pro curiositate a mappakban föl találhat, csak Livurnumot keresse, a hol mindgyárt közel tétetik mare Livurticum, s-ugyan itt folyeb megh nevezet Etruriay Ferdinand Herczegh bizonyos regaléval megh ajandekozot benünket, s-oda valo allegationk nem lett hejaban és jutalom nélkül, jollehet ugya a honorarium mellet, elis allegaltuk egynéhány tallerunkat, de arrul nem tehetünk mert aval jarjak az orszagot, megh küldendő ratioinkbül megh fogja érteny Nagod mennyit allegáltunk legjen in Partibus.

Meltosságos Groffné Aszonyomnak eő Naghanak (Ebbergeny Uram a regementhez valo menetelét értettem) az Iffju Aszonnak, Bariska Illuska kis aszonyoknak, mégh az Parducz Bürüs isméretlen kis Druszánknakis ajánluk sok alázatos szolgálatunkat. Ha Isten Nagodat Nagj István Urammal szemben jutattya, levelem köszöncse eő kglmét, ugy Tholnay, Mesko Adam es Janko Miklos Uraimékat, kiknek ajánlom igaz szolgálatomat, megh ne itéllyenek eő kglmek hogj ritkan udvarolhatok levelemmel. Széplaky Pater Urnak is ajánlom kötelességemet, ha a Breviarium engedí kérem irjon. Nagod Secretariussát nem kerhetem, mert nem tudom a nevét, ha nincs neve, csak írja megh, hat adok nevet, vagy megh írom neki, kinek kereszteltesse magát. His me recommendans Graae ejusdem Illmae Dnis vrae maneo semper

Servus humillimus
Ladislaus Torony

Florentiae 16. Febr. Ao. 1700.

8. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából Széplakra, 1700. április 4-én

Spectabilis et Magce Dne mihi gratiosissime

Salutem et humillimorum servitiorum in gratiam eiusdem debita semper obsequia. En megh vallo m éltán excusálhatom magamat az Vr előtt méltatlan levelem írásával, hogy némely bizonyos dolgaim, s-a mi nagyobb betegeskedesim miatt, mostanában méltatlan levelemmel sem nem udvarolhattam, sem pedigh állapotunkat nem declarálhattam. Most mindazonáltal irhatom, hogy mind, a kik itt vagyunk, Kglđ szolgálattýára élünk fris jó egészségben, és 23dik praeteriti megh indulván Florentiából, die 28. eiusdem dél után mintegy három óra táyban ide Romában Istennek hála frissen érkezünk, a hol elsöben a Harangh Vendéghfogadóban megh szálván, ott egy nap voltunk, onnénd másnap transferáltuk magunkat Spanyol Piarcz szomszedságában lévő Vendégh fogadóban, ugmint Scuda di Francsa nevöben, a hol külömb külömb féle idegeny országbéli forestérekkel edgyütt vagyon ételünk. Mostis mégh a mint tegnap hallottam, közel hatvan ezerigh vadnak itt Romában forestérek, kik közül ugyan többen vadnak a Francziák, jollehet már sokan el takaródtak, kik Neapolis, kik pedigh Paris felé, ammint hogy a mostaniakis az Szent Husvéti innepek után megh fognak oszlanyi. Mostis ocsöbban vihettyük véghez itt a tartásunkat, hogysem Florentiában, de reménlem, ha ezek az meghirt forestérek ki mennek Romából, mégh sokkal ocsöbban szabhattyuk az itt való költségünket. Mink mégh nem láthattuk az Szentséges Pápát, mindazonáltal azon leszünk, hogy edgyik nap megh láthassuk, hacsak beteges állapottya engednyi fogia. Florentiából Romáigh jöven, és utunkban lévén Monte Fiascone (a hol az olaszországhi borok közül azon helységbéli borok leg jobbaknak mondatnak) ide estve felé megh hálván, miis megh kostoltuk azon jó borokat, a mint hogy Kgltek egiségéértis ittunk, megh nézven előbb azon Német Püspök temetését, a ki midön Roma felé igyekeztven azon jó borokat megh találá kostolnyi, el annyira megh tetczettek nekje, hogy az okért halálra adnyi sem szánta magát, jollehet azon jó bortermö helységbül elment ugyan Roma felé mayd közel egy postát, mind azon által azon jó borok ismét eszében jutván, csak nem szünhetett ismét migh azon helyben jó borok kedviért vissza nem ment, vissza menven pedigh edgiel nem elégedven, hanem mindenik kezében egy-egy pohárt teli borral megh töltetven, addigh el ivott, valamigh a jó bor kinem kergette a lölkét testébül. Megh halván pedigh, a vele lévő szolgália ezen szokot vörös márván köre labaihoz tevén metczette: Est Est Est, propter

nimum Est, Joannes Dem Dominus meus mortuus est. My pedigh ott
megh hálván, nem mertünk azon erős borbul szokot hozzánk venni,
mert tartottunk attul, hogy abban sokat iván, el találnánk vesztényi
az eszt. En már ennek előtte az ide való állapotink felől tudósétottam
Méltossághos Groff Vramat eő Nagat, kérévén hogy némelly dolgokat
azok közül kglddelis communicálnyi méltóztatnék eő Nagha, mert Vram
Isten láttya, el nem titkolhatom, hogy iövendöben, ob non notificationem
horarum et similium rerum ne okoztassam, azért en megh irom sincere et
candide, hogy a velünk lévő lampos, de inkább mondanám sidónak, hogy
sem német, el halgattván a több Istentelen gonosz cselekedetit, irhatom
breviter és keves szoval, hogy minden tehetségével azon vagyon, hogy az
Méltossághos Vraknak nem hasznot hanem kárt tehessen. Illyen lurkó az,
hogy a mester emberekkel (valahol eddigh valamit csináltattunk, kiváltkép
ruhát) alattomban és praevie conveniál, így kereskedik, hogy disponálván
azokat, annyit praetendáltat vélek (amint Velenczében praetendáltatott és
fizettetett velünk) hogy magánakis derék hasznot haythasson, az mester
embereknekis szolgálattyokon kívül jó bibálét ad, s-magánakis jó hasznokat
hayt. Üdöm nincsen, mert többet irhatnék felöle, minthogy itt Romábanis
kevés ideje vagyon, hogy bé jöttünk, s-ittis megh értük a devaiságban.
Ezeket irám hogy iövendöben énis ne okoztassam valami formán. Bezzegh
nem mesterség az igaz emberrel járnai, de mesterség a cigánnyal,
s-illyen házi tolvayial országokat járnai. Nem hejában sollicitályák eők úgy
az országh iárust, hogy akkor etczer élhessék legh jobban vri világokat,
s-földi boldogságokat. In reliquo recommendatis gratiae et favori maneo
usque ad mortum. Eiusdem servus humillimus.

Ladislaus Torony

P.S. Az Aszonnak Obresterné Aszonyomnak ajánlom alázatos böcsületes
sok szolgálatomat

Raptissime in urbe celeberrima et apostolica Romae 4. Aprilis, Anno
1700.

9. Toronyi László levele Ebergényi Lászlóhoz Rómából, 1700. április 17-én.

Spectabilis et Magnifice Domine, Domine mihi gratiosissime, colendissime.

Salutem et humillimorum antiquissimorumque servitiorum meorum in gratiam et patrocinium eiusdem indefessam semper obligationem. Transverso et mutato ordine 3. mensis praeteriti Martii Csengherrül írott vri levelet, nemis különbben mint előbbeny sűrű obligatioim contestatiojával alázatossan vettem, de hihető nem volt elegendő üdeje Secretarius, vagy Seg-crétáló vramnak a vak ablak bé töltésére, vagyis inkább az álom jüvén szemére, s-többet írny nauteálván, ilyen tapasztalható politicával akarta a verőfényt homáloséttanyi, a kit egy könnyen nem hihetem, hogy obscuritálhassa. Aliis omnibus autem partim in prioribus humillimis litteris certa sui in parte declaratis, partim vero nonnullis aliis declarandis adhuc ob certas easque evidentes rationes promine etiam in suspenso habitis, irhatom, hogy miüs minnyájon a kik itt vagyunk Groff Sigmond Vrammal eő Nagaval edgyütt, fris jó egészségben vagyunk, az egy Praefectusnak hogy gyakorta a hasa fáy, félek rayta hogy edgyik nap gyermeke ne legyen, egyeberánt én már eligazétottam a kert alá, hogy macskák modgyára pörgye füvet rágion, de arra nincsen semmi kedve, hanem maga magának azt iavallya, hogy vacsora után gyomor popiummal éllyen, el sem mulattya, itt másképpen csak kölcsönis talányi olyan orvosságot eleget a kinek köl, de én egy jóakaromnak sem iavallom, mert popplicium est poena peccati. A my a Florentiay kalmárokot illeti, igenis én azon leszek, hogy kglđ parancsolattya szerent barátságot vethessek vélek, ugy hogy ma holnap Isten éltetven azon barátság alkalmatosságával kglđkis kedveskedhessem egy öltözetnek való posztóval, a kire vagyonis kedvem, jó szivel megh cselekszem, de addigh bizon nem kedveskedem, migh mustrát nem fogh küldenyi kglđ, és a mustrával udvari szaboiaát nem küldi.

Iria kglđ nem csudálván Florentiay kezem fázását, ezt az okot adván, hogy a mi kicsin meleg h vér voltis bennem, mind ki osztottam legyen az olasz dámáknak, de ez csak igen infirmum argumentum, mert azt maga bölcs ítéletire hagyom, s-constális kglđnél, hogy én soha katona nem voltam, s-most sem vagyok, hanem csak egy szegény buydosó szarándok lévén, nem nékem való, hozzám sem illik. Ha katona lettem volna, hihető eddigh sokszor megh fáztam volna, de igen jolesett hogy avvá nem lettem, mert sokszor pörgye füvet köllött volna rágnom macska módon.

Az Aszony eő kglme (a kinek ajánlam böcsülettel való sok alázatos

szolgálatomat) vagy ajánlya szolgálattját, vagy sem ajánlya, én mindazon által mint eddigh, ugy ennek utánnais ajánlam, kívánván, hogy Isten kgllddel edgyütt sokáigh éltesse eő kglmétis. Hogy pedigh párducz bürös, csontos karabinyos Druzsácska Vram kedvessen vette köszöntésemet, nagy örömmel érttettem, s-izenetit a mi illeti, hogy föl nevelkedvén (a kit Isten nevellyen nagyá) in externas provincias késérvén szolgálhassak néki, el nem mulatom, ha Isten éltet, és mint hogy vékony tehetségű affectiomat (a kire ninccsis szükséghe) az vri Attyához megh nem mutathattam, és csekélységemhez képest nemis contestálhattam, mindazon által azt kívánom a kis Druzsámnak megh bizonyéttanom, de ugy ha szükséghe leszen reám, akár Olasz országban, akár pedigh Ferenczia országban. Remenlemis ha Isten éltet szolgálhatok eő kglmenek.

Valossághossan irhatom mint Vramnak kglldnek, hogy my e may napon oly szerencsések voltunk, ugymint Die 17. Mensis Aprilis dél előtt mint egy tiz ora táyban az Szentséges Pápát propria sua in persona megh láttuk, et in propria solitaque residentia sua, nempe, Monte Cavallo vocitata, ielen voltunk in ipsa benedictione pontificali ad minimum huszon eőt ezeren. Nagy szél támadván ast gondoltuk, hogy semmi se legyen a benedictiobul, de mi helyen ki mutatta magát ad benedicendum, azontul cessált és csöndeszedet az szélis. Maga az Szentséges Pápa residentijában lévő kapu fölött egy folyoson mutatta megh magát, a honnénd igen iol megh láthattuk, s-szavátis halhattuk, igen jó helyre recipiálván magunkat, és ezen solennis benedictio cum duplicata tormentorum explosione ment véghez. Emellett pedigh az el mult Sz: Husvéti napokban sok külöm külöm féle Szent reliquiákat, Sz: Püspökök és martyrok testét láttuk, a ki nagyobb, a több Sz: Testek között megh váltó Vrunk eő Szent Fölséghe véres szent ábrásattját Sz: Veronica keszkenyején in specie láttam, és az Szent Kereszt fábul egy darabot, a mellyet Helena quondam imperatrix Jerusálembül ide Romában hozván etc. Item a lánczétát mellyel megh váltonk szent oldala megh sebeséttetett, in specie megh láttam a több Sz: Testek ki mutatása között. Oly szorosság volt Szent Péter Templomában, a kinek bizony nagy spaciumja vagjon, és ippen complete lévén edgjnéhány eser emberekkel, méghis oly szerencsés lehettem, hogj mind annyi emberek közöttis csak nem leghjobb helyre szorultam, noha az olasz liberiam valóban lakott, és sokat szabadott, migh helyre verekedhettem. Egy olaszssal ugjan azon Sz: Péter Templomában csak nem olasz nyarsra fakadtam, hogy előmenetelemet impediálni akarta. Megh irt Szent Reliquiakat kimutatván azon alkalmatossággal, és azon templomban voltak oly emberek, a kikben valamely gonoss lölkök lévén, és

mind ez ideig eszre sem vehetvén azon nyavalyás emberek, hogj a gonosz lélek volna benne, itt ezen helyben, ugj mint Sz: Péter Templomában, as meghirt Szent Reliquiák ki mutatásával, a kiben néma ördögh voltis, ki jelentettek magokat, s-valóban nagj rémulésis volt a templomban, a midön azon gonoss lölkök csudálatos képpen megh ielentették magokat, mellyekrül Isten vissza vesérelvén kgltekhez töbel udvarolnom el nem mulatom. In reliquo üdöm sem lévén promine ajánlam magamat kglđnek vri gratiájában, és patrociniumjában

Servus humillimus
Ladislaus Torony

In antiquissima et celeberrima
Urbe Romana, Die 17. April. Anno 1700.

P.S. Második vri levelét ugjmint 12 Martij Csengerrül irottat szintén csak most vettem készön, a mikor csak in fine finali conclusionem voltam, és mint hogj a postais már mayd elmegjen, másképpen is a kit most elmulatok proxime megh irnom el sem mulatom, kérem azért mint vramat, megh ne itéllyen etc.

10. Toronyi László levele Ebergényi Lászlónak Rómából 1700. június 12-én

Mint jó Vramnak, kglđnek ajánlam előbbi igaz szolgálai keöteles szolgálomat.

Istentül minden tetczése szerént való szerencsés sok jókat kívánok Kglđnek. Kglđ vri 11. arrul a papirostalan szük országrul Máiusban költ, s-nálam gratia képpen magát jelentő kedves levelét vettem, a mely nagy uysághis előttem, s-megh sem tudnám mondani, mikor láttam volna ezen kívül Kglđ vri levelét, noha én sok izben irtam, kiben egészséghes voltunkat, kiben pedigh dolgaink bal folyamattya miatt való sok számu busulásimat, ha in toto nemis, legh alább certa sui in parte declaráltam, a kirül továbbis csak levelem s-méltatlan írásom irgalmasságot nyerhessen, kész vagyok s-leszek keötelességhemnek eleget tennem. Én ugyan a mint kglđ vri levelében, mint okos ember bölcsen írja, mihez alkalmaztassuk magunkat, igenis el követem, s-magamnakis már praevie voltak oly consideratioim, a kik igen secüdüalták Kglđ mostani Vri levelét, kihez képest igenis én eddighis eleget türtem a lamposnak, nem magamért, hanem hogj a Vrfinak valami galibát ne szerezsek, s-ennek utännais türök, noha az edgyik nagy

halálom, hogy nyilván való devaiságít s-Istentelenségét simpliciter el köl szenvednem, migh Isten haza viszen, a mellyet nem remenlem, hogy valaha Magyar Országgra mehessek, mert mégh addigh megh emészt az sok bu engem, s-bár csak etczer verekedhetném megh véle, bár csak ököllei, mindgyárt tovább élnek, s-talánd minden bumat el feleyteném, de csak Nagtoknak s-Kglteknek kedvek szerént lehessek, s-Isten eességben megh tarcson, nem gondolok véle, ha megh halokis. Irhatom hogy my Isten eő Szent Fölséghe engedelmebül már Napolis városábanis voltunk, s-onnénd Puteolisbanis mentünk, a kit régenten Dicearcheának neveztek, s-azon tulis a tenger parton lévő némely helyeket és raritásokat, antiquitásokat (kikrül nomine sok volna irnya) el jártunk, azoktul megént Neapolisban visszatervén, másnapra kelvén mentünk arra a tüzet okádó Vesuvius hegyire, s-annak ippen a tetejére, megh vallom csak azis nagy raritás a többi között és csudára méltó, s-maid fél óráigh más Cavalérokka edgyütt a tetején subsistáltunk, valóban nehezen mehettünk feöl reá, és sok helyen macska módon négykézláb másztunk a fővényben, migh feölmehettünk, de nem volt félelmes hogy leeshettünk volna, mert a fővény miatt a kit kihány a tetjén, megh nem csuszamodhatik az ember. Bezzegh Tholnay Daniel vramat szerettem volna, ha velünk lehetett volna, egész Máialis kura helett esett volna eő kglmének, ha feöljühetett volna arra a hegyre etc.

Én alkalmaztatom ugyan Lamposhoz magamat, s-eöis én hozzám, kedvemreis jár ugyan, de csak kész ellenségem az én nékem sub praetexta amicitiae, hogy a költségben vagy a pénz distractiojában edgyet nem értek véle, más képpen mind kedvét keresem az ebfának, s-igen engedek néki, etc noha etc. Nem tudom a Méltós: Kallocsay Ersek Vrnak levelée, vagy kgldeé (a kit nekünk nem mutatott ugyan) használt, alább hagyott igen a dolgokban, igen alkalmaztattya magát, de nem tudom meddigh. A my innend való elmenetelünket illeti, ugy akará a Méltossághoz Vram Ersek Vrunkkal eő Nagával edgyütt, hogy visza ne mennyünk Florentiában, hanem Siennában transferálljuk magunkat, mint hogy azis Florentiay Herczegh városa, de azeránt vagy on illyen considerationk, hogy két holnap lakásra nem méltó, hogy már az előbbeni helyet megh változtassuk, mert dupliciter causálnánk a költségét, a mellyért már Florentiában megh fizettünk, ugy mint pro intratura in Academiám, más az hogy diversa loca diversa exercitia tractánt, a mit eddigh Florentiában tanult, Siennában más formán tanulván, imezt el feleytené. Harmadik pedig az hogy mégh minden partékánk Florentiában vagy on, a ki pedig nagyobb, minthogy Florentiában ad initium böcsületessen insinuálta és recommendálta magát az Vrfi a Her-

czegnél, szükség, hogy eddigh való protectiojáért egy böchületes reve-
rentiát csinállyon az Vrfi, és böcsületesen elis vályyék, azt pedigh talánd
valami apprehentiónak tartaná, ha Florentiából Sienna városában men-
nenk, a hová non obstante eö hogy magáé, méghis ritkán megyen a Her-
czegh. Ezeránt irtam a Méltosságos Erseknekis ezen alkalmatossággal.
Romában a geográphiát el kezdettük az Vrfival, itt leszünk, egy juris doc-
toris fogh iárnyi hozzánk, hogy sem Siennában mennyünk, tanácsossabb
lészen kevés üdeigh ha itt maradunk, mind a nyelvet tanulhattya az Vrfi, s
mind más exercitiumokat. Mindazonáltal ugy legyen, valamint Nagtoknak
fogh tetczyeni. Kéremis mint vramat kglđt, aparte Litterarum mearum
méltóztassék ez szerént Kglđis Měl: Ersek Vrunknak írnya, hogy azeránt
eö naghais méltóztassék dispositoját s-bölcs rendölését super praemisionem
communalnyi. Az Aszonnak eö kglnek kis Druszámmal edgyütt ajánlom
sok alázatos szolgálatomat, és maradok migh élek Ngtoknak igaz keöteles
szolgáia

L. Torony

Romae 12. Junii Ao. 1700.

P.S. Az Vrfiat pedigh nem köll semmi veszedelemtül féltényi, hiszem
azért vagyok véle, ha szintén Florentiában mennénkis a conversatiokban
nem bocsáttyuk, a hol legh inkább felelmes, gondom leszen reá etc.
Praefectus felöl igen circumscriptive irion Nagtok, mert sok levelünket
fölszakasztota a postán, s-igen vádolódik magában. Nem köll csudálni,
hogy sokat esküdütt, mert a Politicus azt monda: Jura periura

P.S. Nem hejában tartják ezt az Olasz országot meleg h országnak,
kiváltképpen itt Roma táján, mert enis szintén ma experiáltam, mégh
a Spanyol viakszis meleg hiebb itt, mint Magyarországnak, ha az ember
kezére csöppenik, mint ma ennekem.

Amint kglđ maghais írja, bizony én sem javallanám, ha ily hamar
visza vetettne bennünket a Méltosságos Vr a praefectus roszaságáért,
nem méltó hogy a Méltosságos Vr az Vrfinak kárt tegyen, hiszem amazis
megh jobbétya magat gonossaghibil etc.

Személy- és helynévmutató

- Alsóausztria (Niederösterreich) 17, 19
 Auersperg, Heinrich 18, 19
 Bártfai Szabó László 9, 11, 19
 Basztifalu 43
Bécs (Wien) 13, 16–21
 Brunner, Otto 19
 Coenen, Henricus Ludovicus 13, 15, 20, 22, 23–30, 32–45, 49, 50, 52–54
 Csáky–Loebenstein, Eva Marie 19, 20
Csenger 50, 52
 Dem, Johannes 48, 49
 Dicearchea ld. Puteolis
 Ebergényi László 11, 15, 22, 40, 42, 47–54
 Ebergényi II. László 43, 47, 51, 54
 Ebergényi–levéltár 11
Egervár 10
 Egry Uram 47
 Emericus (Imre) pater, Pater Szurkos 45, 46
 Etruriai Ferdinánd herceg 46, 47
 Felföld (Föföld, Felsőmagyarország) 11
 Ferdinánd II. császár 10
Fertő 46
Firenze (Florentia) 14, 15, 22–25, 27, 32, 33, 35, 39, 42–48, 50, 53, 54
 Fraknói Vilmos 9, 10, 19, 20
Franciaország 51
 Frescobaldi 44, 45
 Gaun 44
Gyöngyös 10
 Hesseni Moritz 16
 Hohberg, Wolf Helmhards von 19
 XII. Ince pápa 15, 16, 33, 48, 51
Itália (Olaszország) 11, 12, 13, 23, 47, 48, 51, 54
 Jankó Miklós 47
Jeruzsálem 51
Karintia (Kärnten) 47
 Lausberg, Heinrich 19, 20
 Leibniz, Gottfried Wilhelm von 17
 Lipót I. császár 14, 23, 30, 36, 37

- Livorno* 45, 46
Magyarország 11, 15, 46, 53, 54
 Meskó Ádám 47
 Mihály deák 46
 Miskei János 13, 24, 25, 27, 38, 41, 42
Monte Fiascone (Montefiascone) 48
 Mórotz Ilona (Széchenyi II. György gróf felesége) 38, 40, 43, 44, 47
 Mues, Andreas 18, 19
 Nagy István 47
Nápoly (Neapolis) 48, 53
Németország 11, 16
Párizs 11, 48
 Paulsen, Friedrich 19, 20
Pisa 45
Pistoia 45
Puteolis (Dicearchea, ma: Puzzoli) 53
Róma 14, 22, 25, 33, 45, 48, 49, 50–54
 Sartoris 9
 Schrauff Károly 20
Sienna 53, 54
 Sinkovics István 20
Stájerország (Steiermark) 47
 Szabó András 46
 Széchenyi család (ld. még Sartoris) 9, 10, 12, 14–16, 19, 23, 29, 30, 32, 36, 37, 40, 45
 Széchenyi Ferenc 9, 20
 Széchenyi I. György 9, 10
 Széchenyi II. György 10–15, 18, 22, 23, 30, 37, 38, 41, 43, 44, 46–47, 49, 53–54
 Széchenyi István 9
 Széchenyi Júlianna (Ebergényi László felesége) 15, 43, 44, 47, 49, 50, 51, 54
 Széchenyi Lőrinc 9, 10
 Széchenyi Pál kalocsai érsek 10, 11, 29, 40, 53–54
 Széchenyi Zsigmond 10–13, 15, 16, 18, 22, 23–54 *passim*
Széplak 16, 30, 37, 40, 41, 42, 48
 Tholnai Dániel 47, 53
 Toronyi László 12, 13, 15, 22, 24–28, 30–54 *passim*
Velence 43, 49

Vezuv 16, 53
Wien ld. Bécs
Wolfenbüttel 17

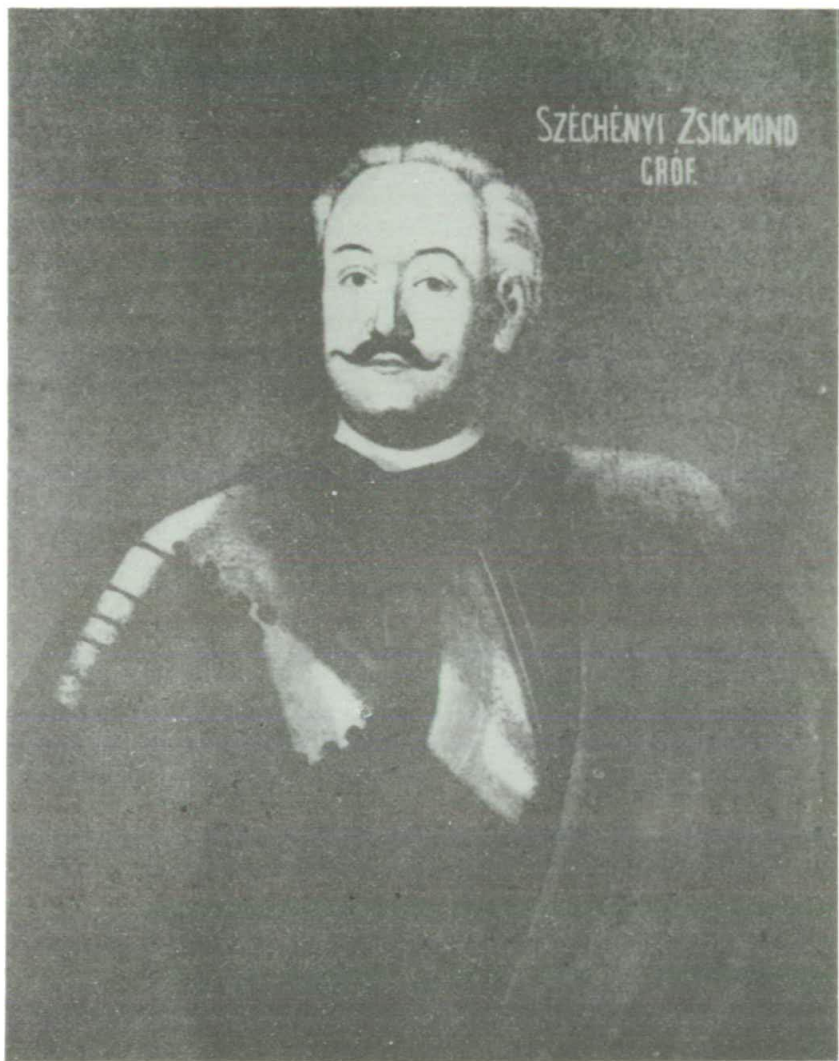
Kavaliertour des Grafen Zsigmond Széchenyi in Italien (1699–1700)

Im Aufsatz wird das Auslandsstudium eines jungen ungarischen Adligen, des Grafen Zsigmond Széchenyi untersucht. Anhand mehrerer Archivaldokumente (Reiseinstruktionen des Vaters und Briefe der Reisenden) kann festgestellt werden, dass das adelige Bildungsstreben in Ungarn in dem 17. Jahrhundert wesentliche Änderungen zeigt. Die neuen Adelsfamilien waren immer mehr bestrebt, sich eine den veränderten Erwartungen und Werten entsprechende universale Bildung anzueignen. Diese vielseitige, möglichst allgemeine Bildung hatte der erhofften Karriere zu dienen.

Die österreichische Erziehungsliteratur des 17. Jahrhunderts kennt schon die Bedeutung der „Länder Reisen“ d.h. der Kavaliertouren. Das primäre Quellenmaterial (Tagebücher, Briefe, Abrechnungen usw.) wird tiefgehend analysiert, und die neuen Forschungsergebnisse zeugen von den Verbreitung der Studienreise (Kavaliertour) im Bildungsgang des österreichischen Adels.

Aufgrund ungarisches Quellenmaterials wurde diese veränderte Art der adeligen Bildung noch nicht vorgewiesen. Die Reiseinstruktionen des Grafen György Széchenyi aus dem Jahre 1699 sowie die Briefe der reisenden Gesellschaft aus Italien stellen uns eine Kavaliertour vor, wo nicht mehr um die Erlangung eines akademischen Grades, sondern um eine dem Adel angepasste Allgemeinbildung ging.

SZÉCHÉNYI ZSIGMOND
GRÓF.

Felelős kiadó: Kristó Gyula
Készült a Váci ÁFÉSZ Nyomdájában
ISBN 963 481 780 7
ISSN 0238-79 49